

Л. БАЧИНСЬКИЙ — С. ДМОХОВСЬКИЙ

❏ РІК ❏

В САДКУ І ГОРОДІ.

ПІДРУЧНИК САДІВНИЧО-ОГОРОДНИЧОЇ
ГОСПОДАРКІ.

ПЕРЕМИШЛЯ, 1922.

Наслідом Д-ра Стефана Дмоховського,
з друком Чикада і Сина.

РІК В САДКУ І ГОРОДІ.

ПІДРУЧНИК ДО СІСТЕМАТИЧНОГО ВЕДЕННЯ
ГОСПОДАРКИ САДІВНИЧОЇ ТА ГОРОДОВОЇ
У ФОРМІ ВІЧНОГО КАЛЕНДАРЯ.

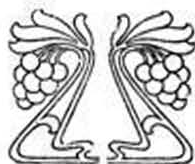
НАПИСАЛИ:

часть садівничу

АБСОЛВЕНТ ФРАНЦУЗЬКОЇ ВИЩОЇ АГРОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ
ЛЕОНІД БАЧИНСЬКИЙ,

часть огородничу

Др. СТЕФАН ДМОХОВСЬКИЙ.

П Е Р Е М И Ш Л Ь 1922.

Накладом Дра Стефана Дмоховського. — З друкарні Киолера і Сина.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Дорожня, яка безупинно росте, вимагає від кожного, щоб всіма силами і всіма можливими засобами видобував як найбільше хісна зі своєї праці.

Особливе у нас, що переживаємо тепер найтяжчі часи, коли то важиться наша доля, треба вимагати від кожного як найбільше витревалі праці, бо лише така праця може принести хосен не тільки нам як одиницям але й цілому народови.

Чимраз більші потреби „Рідної Школи“, безліч всіляких національних цілей жадають від нас великої жертволюбности, як-що бажаємо вийти переможцями з тяжкої боротьби за існування і розвій нашої нації.

Однак давати може тільки цей, що працює та щось має.

Видаючи отсю книжочку, хочемо вказати нашим селянам і всім, що управляють землею, на джерела доходу, яких досі за мало використано.

Праця нашого селянина є звичайно односторонна; крім управи рілі ще ховає він худобу, свині та дріб. Коли в чім не пощастить, так біда!

Ми хочемо тут вказати на дві галузи сільського господарства, які в нас занедбані, а яких розріст можливий і конечний — а саме на садівництво і огородинство.

В краях високої культури рахують, що один морг саду чи огородини дає стільки прибутку, що десять моргів поля — і там поля обертають на сади та огородини.

У нас не тільки цілі полоси неужитків лежать невизискані, але по городах щільно гречку, коноплі то-що, а під ярину — оть клантик, де суміш гуща маку, кріпцю, цибулі, бураків, а всьо приросло хоптою та всіляким буряном. Тож і не диво, що з такого города малий хосен. А якіж сади у нас? При хаті верби, якісь затирхавілі, дуплаві груші та дикі яблуні — хіба на пам'ятку, — „бо то дідунько ще садили“. —

Поширення садівничої та городової господарки буде мати

вплив не тільки на піднесення добробуту, але також і на моральний та фізичний розвій нашого народу.

Через лихе, недостаточне відживлювання видно в нас наслідки нидіння та дегенерації — от хочайби порівняти породу Галичан а Наддніпрянців.

Сад і город дасть змогу побільшити різноманітність поживи здорової, смачної та ситної.

Праця у власнім садку і городі научить шанувати й чуже добро — а наша молодь мійська чи сільська не буде вже нишпорити по чужих садках та виломлювати галуззя разом із овочем.

В цій книжечці будемо говорити тільки про сад і город, однак треба звернути увагу також на інші джерела праці і прибутку — як піднесення уровення рільництва, хову худоби, — розведення молочарства, годівлі риб, дробу, кіз, кріликів, пасічництва, закладання сільських крамниць, врешті промисл домашній — як ткацтво, кошикарство, гончарство і т. д. Станемо ми незалежні, сильні економічно — тоді напевно здобудемо політичну свободу!

Наших читачів просимо о надсилання заміток та бажань на адресу видавництва (Др. Дмоховський Перемишль Зелена, 5).

На кінці складаємо щиру подяку Впов. Папу проф. Д. Греголінському за перегляд рукопису та переведення коректи.

Др. С. Дмоховський.

Перемишль, 24. листопада 1921.

Який садок заводити?

Коли ми думаємо завести овочевий садок, то повинні не тільки вміти ходити коло дерев т. є. садити, щепити, обрізувати та боротися з ворогами саду — але мусимо ще також знати, для чого розводимо садок, чи для власної потреби, приємности і забави, чи для зиску. В першому випадку звичайно все одно, які садяться гатунки дерев і в якій кількості кожного гатунку. Хто-ж розводить садок, щоб мати з нього дохід, той мусить садити тільки такі гатунки, які найвідповідніші для торгівлі, для продажу на ринку; тоді треба розводити оден, в крайному разі два гатунки. Ріжні гатунки дозрівають в ріжну пору, вимагають ріжного плекання і догляду. Тому витрачається значно більше праці на пильнування і на продаж, яка довго тягнеться, бо одні овочі зрілі, другі ще зовсім зелені. А що-до боротьби з шкідниками, то при одному, двох гатунках — значно легше вести боротьбу з шкідливими комахами, як при багатьох сортах, бо комахи завжди нападають на самі гарні, аматорські сорти, які для ринку мало придатні. В останнє — переховання одного гатунку і зручніше і вимагає менше клопоту та видатків.

Яка земля найкраща під овочевий садок?

Чисто глиняста земля, піскова, чи вапниста зовсім не надається під овочевий садок. Глинясті землі тяжкі, зимні і управляти їх дуже тяжко. Пісковатий ґрунт за сухий, швидко розгрівається і вода всякає в глибші верстви. Вапнисті землі теж мало придатні під садок, хоча на них можуть рости кісткові дерева, і то коли добре їх погноїти. Найкраща земля під садовину є глинковато-піскова з домішкою порохна і вапна з підґрунтом середне-перепускаючим. Одначе кожну землю можна виправити: одній додати вапна, другій піску, третій гною й на такому, справленому ґрунті добре буде родити кожне овоче дерево.

Віддалення дерева від дерева в садку.

Перед тим, як засаджуватися дерева, треба перше всього призначену площу поділити так, щоб дерева стояли в рядах, рівно віддалене одно від другого, щоб була сіметрія і щоб галузя

могли розростатися в різних напрямках. У нас дерева садять густо, так що одно дерево дуже близько росте коло другого; їхні галуззя переплітуться, а від того дерево зле родить, хоч люде тієї гадки, що чим більше дерев, тим більш буде овочів. Густо садити дерева не можна; це шкодить галузкам, корінням та овочам і веде до того, що дерево дичіє. В залежності від форми дерева, від роду його і ґрунту, віддалення буває різне. На доброму ґрунті яблуні і груші садять на 8—12 метрів одно від другого, черешні і сливи на 5—7 метрів. Поки дерева молоді і не розрослись, між ними треба садити карликові дерева і ягідні кущі. Можлива і ярина, але треба звертати пильну увагу, щоб не попусувати коріння.

Про щеплення.

Зернятко якогось овочевого дерева виростає диким, не-благородним деревом. Коли защениться його благородною галузкою, воно буде родити благородні, солодкі і соковиті овочі, замість квасниць. Багато є способів щеплення. Найпростіший спосіб — це очкування, себто вкладання за кору дички — „очка“ з благородної галузки. Очкувати можемо весною і літом. Очка беруться з сильних, повних та здорових галузок. Очкувати краще в кінці літа, бо очко скріпиться і на весні буде скоро рости. На кожному очкові треба листя обрізувати і не допускати, щоб воно розвинулося в осені. При очкуванні звертати увагу, аби „очка“ були свіжими; для того краще тримати їх у воді, або в мокрій шматі. Звертати увагу, щоб не калічити дичок ножом при розрізі і відхиленню кори.

Мал. 1.

Очко заложено і обв'язано ликом. робити швидко. Коли в часі очку-

вання є сухо, то необхідно дички добре полити і спунити землю. Як вже очко прийнялося, то верх дички зрізати, а низша частина — пень буде тимчасово за кілок, щоб привязати молоду галузку.

Кожуховання теж дуже корисний спосіб щеплення і до того легкий і придатний, так для молодих дичок, як і для старих 40—50 літніх дерев. Кожухують в квітні і травні (маю), коли дерево має листя. На старих деревах зрізують галузки і гострим ножом вигладжують зрізане, щоб не було задирок. Благородну галузку зрізується на скося. Дбати, щоб галузка добре прилягла під корою. Добре обв'язати ликою і помазати садівничою мастею. Забезпечити молоду галузку, аби не зломив її вітер.

Як запобігти, щоб не появились шкідливі комахи та як можна взагалі їх нищити.

Щоб шкідливі комахи не появились, треба тому запобігати ось-як:

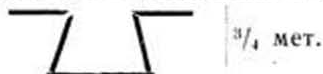
1. Спроваджувати і купувати дерева з тих місць, де нема дуже багато шкідливих комах.
2. Куплені дерева треба уважно оглянути, чи нема на них яечок або ляльок шкідливих комах, так на галузках, як і на коріннях. Кора дерева мусить бути чиста і гладка.
3. Садити дерева в гарний ґрунт. На гарному ґрунті дерево буде здорове. Легко перенесе різні шкоди комах.
4. Обчищувати кору дерев і білити її вапном з гноєм та глиною. Вапно убиває всі комахи, які переховуються в корі.
5. Викидати з садку всі сухі і хорі дерева. Все спалити, бо хорі дерева є розсадниками шкідливих комах.
6. Нищити падалиці в садку. В таких овочах знаходяться личинки (хробаки), які перелізуть в землю для ляльчення.
7. Не переховувати хробакових овочів.
8. В садку і городі нищити всякій бурян.
9. Перекопувати ґрунт в осені і весною. Цим можемо досягнути, що всі комахи, які зимують в ґрунті, будуть викинені на поверхню землі і загинуть або визбирають їх птахи. Тіж ляльки, які глибоко прикопуються в землі, не зможуть вийти на її поверхню.
10. В осені пускати курей і качок на перекопаний ґрунт.
11. Оберігати птахи від котів і інших їх ворогів.

* * *

Колиж в садку появились шкідливі комахи, то негайно треба

приступати до боротьби з ними, простіше кажучи, різними способами їх винищувати. Ми вказуємо тут загальні способи боротьби, яких можна ужити до різних комах з однаковим успіхом:

Треба при кожній нагоді роздавлювати яєчка і молоді гусільниці, коли вони сидять купками, збирати ляльки з трави з дерев, з під кори і при оранці. Зібране давати курам, качкам або индикам. Гусільниці, які живуть громадою, треба конче стрясувати на розпростерте полотно; найкраще стрясати ранками, коли гусільниці мало рухливі. Також треба спалювати павутині кубла (гнізда) з молодими гусільницями запаленими факлями, або обрізувати їх садовими ножицями (півниками). Колиж гусільниці вийшли з гнізд, чи виляглись і почали обгризувати листя на деревах, то для винищування їх треба дерева оприскувати отруйними течами — н. пр. парижською зеленою. Гусільниці гинуть, коли наїдяться листя обприсканого отрутою. Обприскувати треба 2—3 разів в рік. В ті роки, коли гусільниця розмножується у надзвичайно великій кількості, (особливо це буває з Прядкою Недопаркою і Золотогузом) тоді окрім звичайних заходів, треба вжити й інших, а саме: обкопати садок рівчаком з того боку, відкіля суне гусільниця. Рівчак, треба робити завширшки $\frac{1}{2}$ метра і завглибшки в $\frac{3}{4}$ мет. зі стінками нахиленими в середину.

Мал. 2. Липкий пас.

Дуже велику користь в боротьбі зі шкідниками приносять липкі паси (клієві кільця), які прив'язуються навколо стовбура і треба тільки доглядати, щоби клієй завжди був свіжий; так само прив'язують і сухі паси з соломи чи клоччя, під якими збирається багато комах зимувати. В осені ці паси здимають і спалюють. В останнє згадуємо про принаду, як оден з способів боротьби з комахами. І так коли розкласти по садку свіжо зрубані дерева, заки ще жуки-коріди зачнуть літати, то під корою таких дерев за 3—4 тижні, знайдемо багато жуків, страшних ворогів садка, яких разом з корою зрубаного дерева треба спалювати. Не менш корисно сіяти рослини, які люблять комахи. Збирають їх тоді і без

страху, що можемо поспувати дерево — немилосердно треба все винищити.

Деякі господарі крім усього, що вище сказано, затроюють ґрунт різними середниками, які убивають комах, що живуть в землі.

Боротьба з шкідливими комахами в осені та зимою.

В кожному овочевому садку, що року появляються різні комахи, які, намножуючись у великій кількості, об'їдають до щенту всі садки і, переходячи з одного дерева до другого, об'їдають вони все, що тільки попадуть: пучки (бруньки), молоде листя, гілочки, пулянки, літом овочі і нарешті кору, луб та саму деревину. Об'їжене дерево знесилюється, хорує і не допомоги дереву — значить призначити його на загибель. Про врожай, принаймні самий маленький, немає що й думати. Але не дивлячись на величезну шкоду в садку, від цих шкідників — захистити садок не так то вже важко, треба тільки у свій час доглянути садка, і ця робота як раз припадає на зимові місяці. Не гаючи часу — до початку весни, можемо упоратися зі всіма шкідниками, тоді літом не доведеться мати з ними великого клопоту і дерева будуть здорові і господар мати-ме врожай.

І так особлива увага садівників повинна бути звернена на осінні й зимові місяці. Брак всяких матеріалів для обприскування садків отруйними течами, брак приладдя, якого неможливо набути через надзвичайно їх високу ціну — примушує нас звернути увагу як раз на ці місяці, коли то майже ніяких матеріалів і приладів не потрібно і вся робота обійдеться зовсім дешево. Знаючи життя наших шкідників і час коли вони появляються, не буде тяжко відшукати засобів, якимиби можна найкраще їх винищити.

Гусільниці, Прядка Золотогуз і Білан Жилкуватий (травень — червень) перебувають зиму в гніздах (кублах) зроблених з листя і заплутаних в павутину. Ці гнізда висять весь час на кінцях тонких гілочок; гнізда а навіть окремі павутинні листочки, дуже легко побачити і треба їх збирати, і палити. Коли це буде зроблене, то на ціле літо позбудемося величезної кількості шкідливих гусільниць.

Крім попередніх двох мотилів в осені і зимою треба також нищити і яєчка Прядки Недопарки та Прядки Перстенівки (січень... червень). Купки яєць цих мотилів добре видно; винищимо їх дьогтем чи нафтою, а коли немає сього під рукою, то яєчка

треба зчищувати трісочкою у відро і вкидати в огонь. Ябчка перстенівки краще обрізати з гилочкою.

Як бачимо, зимою можна винищити 4-х великих шкідників садка, поруч з кількома менш шкідливими як киточниця (січень) і др.

Хороби дерева.

Кожний господар, який має садок, мусить хоч здебільша знати, на що можуть хорувати його дерева.

Рослини, так само як і звірята, мають різні хороби і одні з них можна легко вилічити, другі же такі затяжні, що краще хоре дерево зразу викоринити й посадити друге, як клопотатись ним з року на рік. Найчастіща хвороба — це рак, який появляється

Мал. 3. Рак дерева.

на деревах, що ростуть на недобрій землі, або від того, що дерево глибоко посаджено, або від сильного погною, від морозу, або комах, які точать дерево і т. и. При цій хворобі треба хоре місце обрізати гострим ножем до живого і замастити садівничою мастю; коли-ж це не помагає, то треба осушити ґрунт каналами, чи зробити дренаж в тих випадках, коли є низина. Коли ґрунт за сильно угноєно — треба його ваннити; проти-ж глибокої посадки — роблять миски навколо пня, а обморожені місця зрізують до живого і замащують і т. и. Не менш часто у дерев, особливо кісткових, виділяється клій (гума). Причини цієї хвороби подібні до попередніх, і лічення їх теж саме.

Проти рострискування кори буде корисно побілити дерева в осені вапном. Перед білінням треба обчистити на дереві стару кору. Легке натирання кори весною теж дуже часто помагає проти цієї хвороби. При хльорозі (жовтіння листів) — дерево обкладають гноєм і поливають водою.

Дуже часто на дерева нападають різні грибки, які крім того, що псуєть листя і овочі, ще калічать молоді галузки. Проти грибків треба 2-3 рази в рік обприскувати дерева бордоською течею.

Яка користь з білення овочевих дерев вапном?

Білення нищить рослинних як і звірячих шкідників, що наводяться на корі, як пр.: мох, грибки, комахи, яєчка. Внаслідок того кора дерева стає гладкою. Тоді соки такого дерева кружать без перешкоди, визначеною дорогою, а натомість в дереві хорім, що є покриті ранами і шкідниками, соки затримуються, дерево хоріє та згодом помирає. Білення причинюється також до пізнішого розвою цвіту.

Доказана річ, що біла фарба відкидує лучі сонця, а темна затримує. Отже біла фарба вапна хоронить дерево перед розгріванням, а тим самим перед завчасним круженням соків. Нехай тільки кілька днів пізніше, по морозах, деревина зацвіте — а урожай уратований. Бо доки цвіт в пучку, то йому мороз не може ще так зашкодити; про те дбає сама природа, хоронячи пучки товставою течею, як то найкраще видно у диких каштанів. Білення хоронить дерево ще й тим, що не допускає до пукання кори.

Непобілений стовбур (пень) або галузь розгрівається через день і соки в розігрітих місцях кружать. Колиж в ночі прийде приморозок, то він стинає соки, які розсаджують ніжні частини. А як в день сонце знову пригрів, замерзлий сок розпливається, але на своє місце вернути не може, отже кисне і квасніє, а деревина в цім місци зачинає хоріти. Кора в таких місцях пукає, відстає від мяски і лика. На хорих місцях плодяться грибки і нищать дерево. Це називаємо раком. Поза відсталою корою ховається багато хробаків та комах, які можемо виполшити тільки тоді, коли обскробаємо зіпсуту кору.

Треба отже конечно деревину що року білити, бо користь, як бачимо, велика.

Треба також довкола пня придоптувати сніг і то досить високо, щоб слючинок дерева, як тільки змога, продовжити.

Що треба робити з старим деревом?

Щоби старе дерево добре родило, було здорове і гарно виглядало, треба ось чого дереву:

1. Доброї погновної землі.
2. „Чорного пару“ в садку.*)
3. 2 рази в рік землю спушити, щоб не шкарупіла.
4. Перекопка ґрунту — причиняється до кращого росту, плідності дерева, забезпечує коріння від мишей і знищення шкідливих комах.
5. Гноїти землю з початку квітня до липня.
6. Додержувати рівновагу між корінням, стовбуром і короною.
7. Зчищувати мох, лишай і стару кору з стовбура дерева.
8. Обрізати всі парости з коріннів.
9. Корону утримувати рівномірно закругленою, в середині повинно бути мало гілок, а о скільки можливо, вкрито овочевими гілочками.
10. Всі „вовчки“, що виростають на запучених і хорих деревах, зрізати і стежити за причиною їх появи і на здорових деревах.
11. Гилки, які переплітуються і туться між собою, зрізати. Коли гилки молоді, треба урегулювати їх ріст, щоб не було перехрестя.
12. Менше різати пилою, більш працювати з ножем і ножницями.
13. Не залишати незаговних ран.
14. Хвороби дерева лічити.
15. Боротися з його ворогами.

Заповіді для садівника.

1. Хочеш мати добрий прибуток з садовини — дбай про садок.
2. Маєш садок — знай його приятелів й ворогів.
3. Оглядай кожде дерево й розумій скарги його.
4. Хоре дерево заминити здоровим і молодим.
5. Не сади густо дерев.
6. Чого не знаєш, запитай, краще-ж книжки читай.
7. Що-не-будь робиш в садку — обміркуй длячого це робиш.
8. Все роби в своїм часі.
9. Поліпшуй садок що рік.

*) То б-то раз у раз пушити землю ралами, бородами або сапами та граблями, щоб на ній нічого не росло і щоб вона не шкарубла, а раз-у-раз була пухка та м'ягка.

РЕЦЕПТИ.

№	Яка назва	Склад	Примітки
1	Садівнича мазь. Теж.	а) 10 част. бжільного воску 10 " живици 10 " терпентини б) 10 част. живици 10 " терпентини трохи спиритусу.	Стопити на легкому огні, м'яти руками.*) По стопленню додати спиритусу. Тримати завжди закритим затичкою.*)
2	Бордоська течя.	1 кг. синього каміня 2 кг. вапна 100 лит. води	або сірчан міді.
3	Лип для пасів. (Клій). Теж.	8 кг. льняного олію 4 кг. свіж. свинячого сала 32 кіл. дьогтю 28 част. нафт. дьогтю 72 " звич. колес. мазі	Варити добре в казані. Потім влити дьоготь.*) Мішати. Добре мішати.
4	Паризька зелень.	8—12 гр. париз. зелені 16—25 гр. вапна 6 гр. амоняку	На 1 відро води.
5	Тютюнова настійка.	1 фун. лист. тютюну 1 від. окропу.	Настійка 48 год.
6	Нафтова мішанина.	$\frac{1}{2}$ фун. звич. мила 12 пляш. нафти (по $\frac{1}{2}$ л.) 6 пляш. окропу	1 част. мішанини на 5—20 част. води. Кріпший родин для дерев без листків і комах з твердим тілом.
7	Квас аршейковий.	4—8 аршей. кв. 1 від. води	

Про компости.

Багато річей можна з'ужитковати в господарстві, що їх недосвідні люде впрост марнують; а ці річі, відповідно приладжені, можуть принести великий хосен.

Компост складається зі всілякого сміття з подвіря, обори, стайні, курників, листя, відпадків з кухні, дерев'яного попелу, скарлущі з яєц, виполоної хопти (але без насіння!) грузу, намулу з потоків та ставів — все це складається на купи однометрові, поливається милиннем з прання, мочією, гноївкою, а 2—3 рази

*) Обережно щоб не занялося від огня.

до року перемішується, щоби воно добре перегнило. По 2—3 роках зробиться з того чорна земля (компост), яка краще ніж інший гній засилить город; можна також її давати в ями при садженню молодих щип, до парників і т. д.

Закладання парників.

(Іспекта).

Парник — це грядка, де штучним ogrіванням землі прискішується зріст ріжних ярин або виплекується такі, що потребують більше тепла.

Плекання ярин в парниках вимагає досить уваги та заходів, в більшому розмірі оплачується тільки під містами, де вчасні ярини мають скорий і добрий збут. Хто хоче скорше мати розсаду всіляких ярин, цвітів, та розсадити її в догідний час — бо з купованою треба спішитись — цей може заложити малий парник для власної потреби і приємности.

Спосіб закладання: В соняшному місці захороненому від вітрів, копається яму окола 60—80 см. глибоку, а довгу і широку відповідно до величини скрині і вікон, які можемо мати до розпорядимости.

В цю яму даємо кінського гною, пересипуючи його тонкими верствами землі або листя (щоб довше грів) на 80 см. грубо — як що вчасно закладаємо ц. в лютім, як пізніше в марті, вистане гною 60 см.

В ту яму кладемо скриню без дна, з дощок досить широких і поки що закриваємо вікнами, доки не загірється. Гній треба рівно укладати і трохи придоптувати, щоб потім не осідав та не творив ям. Коли гній загірється і зачне парувати, тоді підносимо вікна, щоби пара вийшла, і насипуємо доброї землі компостової або з кретовин, трохи помішаної з піском та порошком, вискробаним з дупла старих дерев. Коли земля загірлася, можемо зараз сіяти. Землю треба також рівно насипати і дощинкою зрівнати, щоб не було ямок.

Розуміється — боки скрині обкладається довкола також гном.

Вікна можуть бути старі, щоби тільки добредо скрині приставали, або нарочно зроблені. Віддаль вікна від землі в парнику не має бути більша як 25-30 см.

Щоби охоронити парник від студени, а молоду розсаду від загибелі, накривається парник на ніч солом'яними матами.

Ширші вказівки про плекання ярин в парниках подає кожна огороднича книжка.

Гноєння і переміна плодів в огороді.

Відома річ, що без гноєння в огороді обійтися не можна. Але не всім яринам однаково пригоже свіже гноєння, бо як — на приклад — посіємо горох на свіжо гноєній грядці, то він виросте сильно, та мало обродить. Тому найкраще буде, як ми поділимо собі город на чотири частини, з яких три, кожна по черзі, що третій рік буде гноєна, а четверту призначимо на ярини тревалі, як хрін, щавник, шпараги, рабарбер, трускавки, суниці і т. д.

В першій частині по гноєнню садимо капусти, карафіоли, калярєпу, салати, шпінат, помідори, салери, огірки та мельони.

На другій частині гноєній минушого року: бураки, цибулю, калярєпу, моркву, петрушку, редьківцю.

На третій частині гноєній 2 роки назад — горох, фасолю, біб, бульбу.

Розуміється, що давніше гноєні частини не зашкодить зміцнити трохи компостом, суперфосфатом, каїнітом або врешті попелом деревяним.

Щоби визискати землю і час, треба зарядитися так, щоби по вчасних яринах садити та сіяти ще пізні, на приклад — по вчасній капусті салери, салату, по шпінаті корнішони, по вчасній бараболі пізний горох на осінний пожиток. Цей спосіб господарства дозволить зібрати плоди два рази до року.

Практично буде записати собі на карточці, де, коли, що було сіяне, щоби такий плян з року на рік оставався.

Розкажемо ще дещо коротко про роди і вартність погноїв натуральних і штучних. Як відомо, рослини побирають матеріал, потрібний до життя й розвою, частинно з повітря (тзв. квас вугляний), в більшій мірі зі землі коріннями, а то квас фосфоровий, азот, поташ і вапно. Щоб одержати видатні плоди треба подбати, щоб рослина знаходила це все в землі і то в достаточній кількості.

До найліпших погноїв належить ставний гній, браний свіжо зі стайні; а найгірший в з купи, зіставлений на дворі на ласку Божу, полоканий дощем, сушений і палений сонцем та вітрами, як то у нас найчастіше по селах видно. Щоб гній як найменше тратив зі своєї поживної вартости, треба його складати на місцях із непромакальним дном (дно можливо вибетоноване); він мусить

бути рівно укладаний, гноївкою або водою часто зливаний та пересипуваний верствами землі, щоби не згрівався. Добре живлена худоба дає добрий гній, лихо живлена — марний. Найсильніший гній є від овець, свиней та дробу.

Гноївка повинна стікати зі стайні до якогось збірника, бо є також знаменитим погном; розпушену водою уживати до підливання ярин (не по листях!) і дерев овочевих. Про компост пишемо окремо. Зі штучних погноїв уживаємо в городі чилійської салітри, суперфосфату, томасини, каїніту, поташової соли паленого вапна.

Чилійська салітра має около 16% азоту, що в воді легко розпускається. За виїмком гороху й фасолі, можна її під усі ярини вживати. Сиплеться 2 дека ц. в. ложку столову на один метр квадр. по верху грядки.

Суперфосфат є кістяний і мінеральний; межі обома не має великої різниці. Суперфосфат має kwas фосфоровий, придатний особливо для розвою плоду й насіння, надається для всіх ярин, а особливо під горох і фасолі. Найліпший високо процентовий (18—20%), дається перед копаннем 3—4 дека під горох, а 5 дека під капусту, фасолі на один метр квадр. Томасина (жужлі Томаса) мають около 20% kwasу фосфорового і 48% вапна. Розсївається під усі ярини у скількості півтора рази більшій як суперфосфат. Сіль поташова приходить з Німеччини та має від каїніту чотири рази більше поташу ц. в. около 40%. Уживається під всілякі ярини рівночасно зі суперфосфатом та томасиною, особливо під капусти, бураки, моркву, петрушку — перед копаннем або навіть на посїяні грядки три дека на один метр квадр.

Каїніт має 10% поташу, розпускається легко у воді подібно як сіль поташова. Дається суміш і з суперфосфатом або томасиною по 12 дека на один метр квадр. — звичайно під осїнь.

Вапно палене відквашує землю та робить її пухкою, при цім є важною поживою для рослин, що її в значній скількості спотребовують. Сиплеться 2—5 дека на один метр квадр.

З огляду на трудність закупна або недостаточне випробування про інші штучні погної не згадуємо.

Там, де переважно палять деревом, треба вживати попелу, що має багато поташу та надається під кожную ярину.

Не менш важну ролю відіграє погній і в овочевому садку.

Наші селянські садки, які без всякого догляду ростуть на

одному місці більш 100 років, вже давно висмоктали із землі всі соки, починають родити все гірше й гірше, вимагають безумовно піддобрення ґрунту. Чим гірша земля, тим частіше і краще треба її справляти.

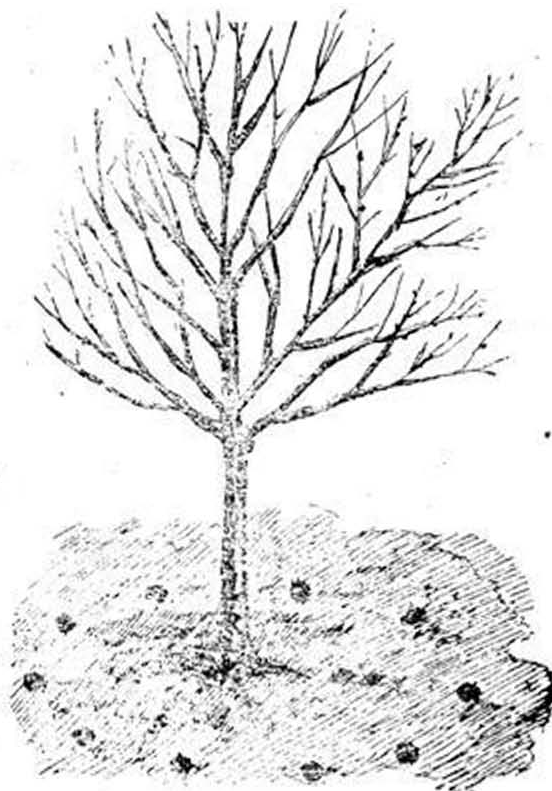
На чорну землю дається раз на 5—6 років перетлілого гною около 10 кї. на один метр квадр., на глинясту що три роки, але 2—6 разів більше. Не гірше від гною виправляє землю попіл та компост.

Гній та компост розстелюють по землі та перекопують його так, як і в полі.

Коли гною мало, або кому за багато праці перекопувати цілий сад, цей може перекопати коло кожного дерева осібно,

але не при самім стовбурі (пні), а там, де розстелилось дрібне коріння, а це припадає саме в тому місці, де закінчуються в горі дерева гилки. Довкола дерева треба викопати рівчак на 30 см. і насипати там гною, компосту або попелу з вапном, а зверху присипатиземлею. Це можна виконувати в осені і весною.

Крім цього можна землю в саді справляти і штучними навозами, як томасина, кайніт та салітра. Вираховано, що пересічно треба дати що року на один метр квадр. 10 дека то-

Мал. 4. Діри пороблені колом навколо дерева до вливання гноівки.

масини, десять дека каїніту та $7\frac{1}{2}$ дека чилійської салітри. Залежно від того, яка земля, дається більше або менше. Каїніт і томасину розсипати під деревами в осені і прикопати. Чилійську салітру в місяці березні розсипається по верху і не прикопується. Деревом, що сильно ростуть, навоження салітрою непотрібно.

Накінець можна ще дерева овочеві піддобрювати в той спосіб, що навколо дерева під короною вливається в дірки зроблені колом (50—60 см. глиб.) гноївку, розпушену з водою та змішану з сажею, попелом і т. п. Найкраще підливати так від Зелених Свят до Спаса. (Див. мал. 4.)

Перекопка землі в городі осінню.

Осінь числять господарі від Михаїла до Різдва. Однак землю перекопувати можна і по Різдві, як-що погода на це дозволяє. Але краще є старатися, щоби ще перед морозами покінчити копанню. Осіннім копанню досягається багато користи. Ціла годівля ярин залежить часто від осінньої перекопки, бо нищиться всі зародки комах, личинки, гусільниці та живучі комахи а також всіляку хопту; крім цього земля набирає з повітря відповідної вохкості та матерії (азот і др.), потрібної до розвою рослин, а виставлена в острих скибах на повітрі і мороз, крушіє.

Копати треба глибокими скибами, глибоко, на цілий штих, зіставляти груди землі так, як рискаль бере, не розкрушувати, тим менше, розуміється, заграбувати.

Груди землі розкрушіть мороз а заграбуванням помоглиби ми тільки ріжним шкідникам сховатися під землю. Теж і коріння всякої хопти, відкрите на мороз, гине.

Борозняки, та личинки інших комах, пирій треба при кожному копанню вибрати і знищити. Як можливе, пустити в часі копання дріб на город, бо він допоможе визбирати хробацтво.

Звісно, кілька то страт поносимо через надмірну кількість комах в літі. Осіння перекопка охоронить нас у великій мірі перед шкодами, особливо, коли це саме і сусіди зроблять.

Земля, скопана в осені, нагрівається скорше весною та і скорше обсихає, тому можна і вчаснійше її обрабляти, сіяти і садити. На землі, нескопаний осінню, збирається багато води, що сполокує поживні частини в борозди та зносить в долину. Стояча вода на грядках, не могутчи скоро випарувати, заквашує землю і на тім місці твориться гриб, пліснь та мох. Це все, розуміється, шкодить яринам.

Отже перекопуймо городи в осени, не лишаючи стежок та борозд неперекопаних. Очевидно — наша праця не кінчиться на осіннім копанню, бо на весні треба ще раз скопати під сів та садження.

Переховування ярин.

Деякі ярини витримують зиму в ґрунті, як петрушка, шпинат, а навіть і морква, прикрита землею. Інші треба переховувати в пивницях, ямах або кіпцях.

В пивницях переховуються ярини звичайно зле, бо рідко можна стрінати пивницю як слід чисту, продувну, з відповідною температурою. А то звичайно бувають вогкі, за теплі, без світла і повітря. Для того краще в пивниці стільки ярин переховувати, скільки треба мати під рукою на короткий час.

На бураки, калярепу, брукву, салеру викопуємо доволі глибокі ями, насипуємо там цих ярин, зверху даємо дах з дощок, прикриваємо соломною і присипуємо землею. З одного боку треба лишити отвір, щоб легко до ями можна дістатись, або в разі потреби, провітрити; розуміється, що отвір цей мусить бути перед морозом затканий соломною.

Земля, в якій копаємо ями, мусить бути як найсухша. З хованнем ярин не треба спішитися, бо ярини ростуть аж до морозів, а чим довше в землі остануть, тим краще переховуються. Великі скількості моркви, бараболі, бураків переховуються найкраще в кіпцях.

Мал. 5. Копець бараболі, прикритий землею і переложений соломною на зиму.

Кіпці робити невеликі, бо в більшій кількості нагромаджена ярина загнивається і гниє.

Капусту, калярепу, каляфіори, петрушку, салеру можна також переховувати в долах. Капусту, каляфіори садимо в таких-же долах до піску, коріннями одна при одній; вітрити. В пивниці зробити під стіною верству з піску і там переховувати петрушку.

салери та інші, втикаючи в пісок, зелену часть на верх. Капусту головиасту, призначену на ужиток весняний, можна теж переховувати і в цей спосіб, що кладеться її у ями, викопані плиткою в сухій землі, коріннями до гори, щоби вода до головок не затікала, накривається листям і прикидається землею. По боках можна лишити два против себе отвори для продуву; на випадок морозу затикати соломю.

Вино порічкове.

Зі всіх вин овочевих найніжніше в смаку є вино порічкове, бо порічки є найкращий матеріал на вино. Робиться воно так:

Порічки мусять бути цілком дозрілі т. є. верхні ягоди зачинають вянути, а спідні дістають темно-червону краску (около 20—30 липня). Зривати в погідний, сухий день. Як-що є праса, то на прасі, а як нема, то в мішочку руками витиснути весь сок. До 1 л. соку додається найвище $2\frac{1}{2}$ л. води такої, яка є найздатніша до пиття. Тепер додати цукру і цілу теч добре вимішати. Як мається більшу кількість соку, то злити до бочки, а як меншу, то до бутлі і поставити в сухому місці (на вікні), аби ферментувало; отвір легко заткати. Так має стояти 6—10 тижнів, доки не „склярується“. Потім злити до пляшок і добре закоркувавши, дати до пивниці. Яку кількість цукру додати, покаже слідуюча таблиця:

1.	Порічки білі	на 1 л. соку	1— $1\frac{1}{2}$ л. води	330	грамів цукру
2.	„ червоні	„ 1 „ „	1— $2\frac{1}{2}$ „ „	330	„ „
3.	„ мішані	„ 1 „ „	1—2 „ „	330	„ „

Щоби скорше сок ферментував, додається шляхотні, винні дріжджі, які треба спровадити (Rabka, Steinberg). — *о. Йос. Кар.*

Дещо про насіння.

Понище в таблиці подаємо кількість зернят в одному дека, пересічний процент кильчення, тривкість сили кильчення, в яким часі сходить, віддаль рядків, в якій садити чи сіяти, та час висіву.

Найкраще звичайно кильчаться насіння з послідного збору. Натомісьць насіння огірків найкраще сіяти по 3 літах, так само як 3—4 літне насіння мелянів, дині і т. п.

Насіння гороху також краще сіяти по 2—3 літах, бо молодше більше йде в натину, крім того буває часто заражене жучком, якого личинки зимують в першорічній насінню, а потім виходять.

За довго переховувані насіння не є певні.

Ці дати означені, розуміється, приблизно.

ТАБЛИЦЯ КІЛЬКОСТІ ЗЕРНЯТ І $\%$ ЙХ КІЛЬЧЕННЯ І Т. І.

Р І А Я Р И Н	Кількість зернят в 1 дова	Пересічний процент кільчення	Тривалість мільчення в роках	На який день складать	В І Д А Д А Л Е Н Н Я		Ч а с в и с і в у
					в раку і між раками	центиметр	
Біб	4	90	3-4	8-12	40	30	від березня до квітня
Бураки цвіклові	750	180-200	5-6	8-10	40	25	" " "
Щюбуля	2600	70	2-3	6-8	20	15	" " "
Цикорія	670	80	3	6-10	45	30	в березні
Дяня	50-60	70	5-6	6-8	300	200	від березня до квітня
Фасоля	20-22	90	2-3	8-12	40	30	в травні
Горох	40-50	90	3-4	6-8	25	20	" " "
Кайяфори	2700	70	4	4-6	60-80	60-80	від березня до квітня; пізні
Капуста	2800	70	4	4-6	60-80	60-80	в березні в травні
Капуста червона	3100	70	4	4-6	60	50	" " "
Капуста бруксельська	3200	70	4	4-6	50	50	" " "
Крип	6000	90	3	6-8	25	10	" " "
Маєран	60000	—	2	12-14	15	8	в половині травня
Морква терта	10000	60-70	3-4	14-22	15-30	8-15	в березні
Морква черта	3700	60-70	3-4	14-22	15-30	8-15	" " "
Мельови	380	70	5-6	6-8	120	120	в травні
Огірки	600	70	5-8	6-8	150	25	" " "
Петрушка	6400	60	3	18-20	30	15	в березні
Помідори	2900	70	2-3	18-20	60	50	в парниках в березні
Редьківця	1125	90	5	4-6	10	5	від вчасної весни в літі
Редька зимова	5500	70	4	4-6	30	15	на весну
Редьківця маєва	8000	60	3	6-9	25	15	від березня до липня
Салата	7500	60	3	6-9	30	25	в березні
Салата римська	20000	60	3-4	12-21	40	40	в лютому в парниках
Салери	21000	80	2	12	25	10	від весни до літа
Щавник, квасок	550	99	2	21	80	80	в квітні
Шплагат	1200	99	3-4	8-12	30	6	від березня і в серпні
Каліарепа	2500	70	4	4-6	30	30	від березня до червня

Боротьба зі шкідниками в городі

Ярини в городі терплять від багатьох шкідників, так звірячих як і рослинних. Боротьба з ними вимагає пильної праці і заходів, та цей труд виплачується, а недбальство приносить не раз великі шкоди.

У нас на це мало звертається уваги і не доцінюється шкід, спричинених шкідниками. Кожний господар знає добре шкоди, спричинені мишами в засівах та інші. Але боротьба зі шкідниками мусить бути загальна, одиниці тут не багато допоможуть. Та мимо цього рук не треба опускати. В культурних краях сама держава бере цю справу в руки. Наприкл.: в Канаді, Англії, існують окремі уряди, що досліджують способи нищення всіляких шкідників та величину їх шкідливості. І так в Лондоні убито за 20 літ около 1½ мільонів щурів. Шкоди від комах та іншого рода шкідників на цілм світі обчислюють приблизно на 160 мільярдів польських марок. Такі шкідники нищать відразу цілі поля як саранча, а філюксеря винниці. Отже справа ця не є так маловажна.

Ми тут вичислимо тільки найзамітніших шкідників: І так *миши домашні та пільні* треба нищити зерном, затровним стрихніною або фосфоровими пігулками, а також заражуючи їх мишачим тифусом, але при тім треба вважати, щоб домашні звірята не потроїлись.

З комах: *Хрущ маєвий*, живиться листем і цвітом овочевих дерев; стрясувати його найкраще ранками та нищити або давати домашньому дробови. З ячок, які зносить самиця хруща, вилігуються личинки, трохи подібні до гусениць; вони швидко ростуть і є загально знані яко борозняки. Живляться вони коріннем рослини та спричинюють великі шкоди. Живуть три роки під землею, а в четвертім перемінюються у ляльку, з якої по кількох тижнях виходить хрущ. Борозняки треба нищити при весняній і осінній перекопці.

Мал. 6. Борозняк.

Жук гороховий (Bruchus pisi), малий, чорний — живе в зернах гороху та бобу, з якими висівається, і опісля складає яєчка в цвіт. Гусенички вгризаються в зерна і зимують там, перемінюючись в ляльки. Щоби жучків вигубити, можна насіння бобу та гороху перед сівом мочити 12 годин в гноївці. При більшій кількості гороху, сиплеться горох до щільно замк-

неної скрині, де на дно ставляється мисочку з розчином формаліни (50—100 грамів — купити в аптеці), накриту решіткою на кілька годин. Від пари формалінової вигинуть ляльки. Корисно засівати дволітні зерна.

Личинка жука скокка (Agrotis), звана дротиком, скіряної барви, з двома чорними крапками на останнім перстеню, живе в землі кілька літ і спричинює великі шкоди, обгризуючи коріння.

Блоха земна (Haltica nemorum) і *блоха капуста (Haltica oleacea)* невеличкі жуки (3—5 mm) чорно-сірого кольору, скакають, як звичайні блохи. Нападають на багато рослин, так на городі як і в парниках. Капустна блоха обгризує капусту, як тільки вона зачне сходити. Найчастіше появляється на землях зимних, в часі засухи, в сонячні дні. Цей жучок знищує великі плянтації капусти. Слабі розсади не можуть знов вирости і пропадають. В парниках з блохою теж велике лихо. Поливати розсади водою; на мокрі листя сипати попіл або суперфосфат, а також обприскувати тютюновою настійкою (3 кіл. тютюну і 1 кіл. сірого мила на 100 л. води — от способи нищення сего шкідника.

Ведмедик (Gryllotalpa vulgaris) належить до найбільших шкідників. Він підгризає коріння всіх рослин і винищує значні площі, особливо небезпечний він в парниках. Як що знайдемо дірку, куди він залазить, або місце де він живе, (а це легко помітити, бо всі рослини, яким підгризає корінці, стають жовтими), треба ведмедика викопати або заллати окропом.

Тиска (Psila rosae), чорна муха з жовтими ногами, складає яєчка на молоду моркву. Гусенички вгризуються в корінь і ярина вяне. Вирвати заражену ярину — а інші прискувати розпущенням милом. Подібні шкоди спричинює муха *салерова, цибулярка* і т. д. Коли дуже поширилася, перестати на тім місці uprawу цієї ярини на 2—3 роки.

Білох капустаник, знаний усім метиль, складає яєчка під сподом листя капусти та споріднених рослин. Яєчка видушувати, а гусениці вибирувати та нищити обприскуванням тютюновою настійкою 2—3 разів в літо.

Мишці (Aphidae), дрібні комахи, що висисають соки з листя та молодих галузків, являються нераз у великій кількості. Нищити їх розпущенням милом або тютюновою настійкою.

Крім вичислених є ще багато інших денних та нічних комах, жуків і метилів, яких гусениці та личинки треба винищувати.

Проти слимаків в огороді посипувати грядки свіжо паленим

вапном або попелом. Слимаки застрягають у вапні або попелі і гинуть.

З рослинних паразитів, які є причиною численних хвороб у рослин, треба згадати про деякі бактерії і грибки, які живуть коштом тканин рослини. Ці паразити, нечувано витримали на зміни температури і odporні, нападаючи на огородні рослини, майже завжди, коли не знищують урожай зовсім, то обезцінюють його і дають величезні страти.

Ми згадаємо слідуєчі хвороби:

Гангрена (Brand). Появляється найчастіше на молодих рослинах в травні і квітні від надмірного поливання розсади чи угноєння. Гангрена (рак) також відома і на парникових рослинах (огірках, мелянах, капусті і т. д.) При цій хворобі творяться гузи, які гинуть і нищать рослини. Боротися з гангреною треба, починаючи від ґрунту, який належить вапнити, в інспектах часто поливати, місця, на яких тільки починається гангрена обчищувати і присипати сірчаним порошком або деревляним вуглем. На зараженій грядці краще кілька літ нічого не садити.

Карнопельна зараза (Phytophthora infestans) Найстрашніша хвороба бараболі. Появляються плямки на листях, від чого листя сохне, пізніше хвороба переходить і на саму бараболю. Цій заразі підлягають переважно вчасні гатунки. Проти цієї хвороби треба обприскувати бордоською течєю, а найкраще садити випробовані і odporні хворобі гатунки.

Іржа. На майже всі огородні рослини нападають бактерії іржи (*Uromyces, Puccinia* і др.) які характерні червоно-рудими плямами на листях, що переходять в нарости, калічать рослину і її обезцінюють. Як і при других грибо-паразитних хворобах єдиний засіб боротьби — це обприскування бордоською течєю (1% розчин).

Мучниста роса — білий нальот на рослинах стручкових, цибульових, диневатих, є грибок з родини *Erysiphe*. Грибок проявляється на поверхні листків, стовбурів і овочів і провадить до загноєння тканини. Обприскування бордоською течєю і кілько-разова посипка ґрунту сірчаним порошком — знищує грибок.

Гниль корінів, бураків, моркви, цибулі і інших ярип теж є вислід ділання бактерій (*Peronospora* і др.) Шкода подібна до попередніх. При всіх грибкових хворобах передовсім треба доглядати та управляти ґрунт, стежучи, щоб не був надмірно погноєний, або не дуже мокрий чи сухий. Боротьба таж сама (синій калінь, сірчаний порошок і попел або деревляний вугіль).

Маємо одначе і приятелів в городі, яких мусимо знати, щоб їм помилково не винищувати, а хоронити.

З комах мусимо згадати бігунів (*Calosoma*), зазубок (*Coccinella*), які поїдають мшиці, мурашки, деякі оси (*Vespa*), мухи та хін і найздічників, які вкладають яєчка в тіло гусільниці.

Зі ссавців особливо корисні: лилек, їжак і кріт (кертця), з інших звірят велику користь господарю приносять жаби і ящірки, а найбільшу птахи. Треба наші діти повчити і наказувати, щоби цих звірят не нищили, пташкам гнізд не вибирали, бо цим відстрашуємо тільки наших союзників в боротьбі зі шкідниками.

Бжільництво.

Кожний, хотьби найменший господар-рільник на селі, чи в місті повинен побіч садівництва, займатися також бжолою, бо одно з другим є тісно зв'язане. Зрозуміли то інші культурні народи, тому в них бжільництво шни на найвищій степені розвою. І у нас на цім полі видно в останніх літах значний поступ. Саме перед війною зачала виходити в нас газетка „Український пасічник“, а разом з тим було організовано українське товариство пасічників в Тернополі. Що край наш надається для пасічництва, як може жаден інший, видно хочби з того, що названо його: „молоком і медом текучим“. І справді, були колись на Україні часи, коли мід — як то кажуть — „аж капав“ і пасічник не потребував коло бжіл багато заходитися. Він лише брав мід і то з простого дулла, а пасічництвом в нинішнім розумінню не потребував займатися. Були тоді інші обставини, простори, незаорані степи, розлогі луги й ліси, багато неужитків, так що бжоло мала дуже багато пожитку. Часи змінилися, мало степів і неужитків, а ліси прорідли. Люде стараються землю як найкорисніше зужиткувати для хліба, так що для бжіл зістало значно менше пожитку — хотя в порівнанню з західними краями є його ще в нас дуже а дуже багато. Отож через зменшення пожитку взялися пасічники до штучного плекання бжіл. Придумали розбірні вулики, машинки до витрясання з рамок меду, до виготовлення штучних вошин, а все разом допровадило до того, що бжоло, так сказати, мусить слухати пасічника і так робити, як він розкаже. Тими ріжними штучними способами приневолено бжолу интензивніше працювати над виготовленням меду та до-

повняти убуток її пожитку в природі. Що нині лише поступове пасічництво оплатиться і веде до ціли, бачимо з того, що прості пасіки нидіють, а до розвою доходять лише штучно і вміло плекані рої та господарка пасічничка, після нових дослідів.

В останніх часах видно у нас незвичайний рух кооперативний або спілковий. Всякими способами стараємося переконати наших селян, що самотній для нас ратунок і вихід з нужди так економічної як і політичної — то злука в товариства, союзи, спілки і т. д. Тому слушно каже один наш кооператист: „Кооперація, то кожух не тільки теплий але як-раз на нас шитий“. Тимчасом видимо і переконуємося, як тяжко це в нас іде і як трудно нашого селянина цим переконати. На цім полі і в цій роботі, думаю, якраз найвідповіднішим булоб поширювати поступове пасічництво, бо то очевидний і природний зразок кооперації. Нічо так за собою не потягає, як добрий клясичний приклад, а цим власно є бжоло. Треба щоби селянин освідомив себе, що значить злука, послух а з тим добра організація, яку бачить в рою бжіл; тоді лекше прийметься і в його голові ідея людської кооперації, а то буде принукою до того, що він сам схоче лучитися в громаду. Нехай побачить і переконається наочно, який в улію порядок, чистота, взаємна любов і єдність, а що найважніше, як там переводяться в життє клич „одеи за всіх — всі за одного“.

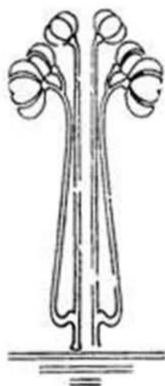
То булаби користь, так сказати більше моральна. Багато інших користей матеріальних приносить добре ведена пасіка. Подаю простий рахунок: Один добрий пень рамковий (Держон) коштує 5000 мп. При добрім, середно вмілім плеканню бжолі, може один пень дати за рік нехай лише 15 кг. меду, а бувають літа, ріжні околиці і досвідчені пасічники, що беруть з пня і до 50 кг. То все залежить від обставин. Рахуючи 1 кг. меду 1200 мп. за 15 кг. буде 18.000 мп. себто 13.000 мп. зиску. То є найменша кількість, яку пень повинен дати. До того треба дочислити 1 або 2 рої вартости бодай по 8000 мп. — то побачимо, що нема иншої галузи господарства так рентовної як пасічництво. Зазначую ще раз виразно, що тільки вміле й розумне провадження бжіл може дати такі результати, а всякий ділетантизм і проби приносять дуже багато страт і розчаровань.

В кінці коротенько згадаю і за культурно-виховуючу користь з бжільництва. Кількото часу в зимі марнує наш селянин. Нема у нас фабрик, зарібку, — нема до уого взятись. Пересидить він дармо чи в сусіда, чи в коршмі, або переспить, а тимчасом

коли-би мав пасіку, то цілу зиму мав би приємне і легке заняття: робив-би нові улїї, що кождий потрафить, приготавляв-би рамки, робив-би мати і інші потрібні знаряддя, читав-би якийсь підручник пасічнийий — словом, все знайшов-би якусь роботу.

Хто хоче блище пізнати бжолу і навчитись ходити коло пасіки, нехай читає підручники. Таким є добрий підручник „Пасіка“ вид. Просвіти, польський Дра Цесельського.

О. Йос. Каран.

КАЛЕНДАР РОБІТ в овочевому садку і городі.

Поділити роботу в садку і городі та виконати її у своїм часі — це перша запорука успіху.

Господарка в садку і городі мусить бути пляново й розумно уложена на протязі всього року. В зимові місяці треба обміркувати, що треба зробити на весні і що для того треба підготувати, аби не було перерви в роботі. З першими весняними днями стільки негайної праці, що буде запізно робити те, що мусіло бути закінчене в осені й зимою; літом-же знов багато такої роботи, яка не на часі весною і т. д. і т. д. Все вимагає, щоби річна робота в садку і городі була поділена на місяці і тоді легше буде пляново виконувати вказані роботи. Штучно розподілити роботу тяжко і неможливо; кожна місцевість має свої властивості, на які треба звертати увагу; так само, не може бути різко відділений місяць від місяця. Через те необхідно переглядати так попередні місяці, як і трохи заглядати наперед. Таким чином календар служить тільки пляном — вказівкою робіт в садку, на протязі цілого року, маючи на увазі, що господар садка вже знайомий з садівництвом і огородництвом, або користується поважним підручником. Щоби не повторювати тих самих вказівок щомісячно, зазначаємо їх числами в скобках, наприклад: (Листопад 4), куди відсилаємо для ознайомлення.

Січень

Садок.

1. В садку підкладати сніг під дерева і втопувати його, від того весною дерева пізніше розвиваються і не буде цвіт оwoчевих дерев посований приморозками, крім того дерево буде мати більше вохкості.

2. Стрясувати сніг з гілок, щоб не обламувались.

3. Збирати павутинні гнізда (кубла) гусільниць Золотогуза і Білана жилкуватого (мал. 20.)*) Кубла (гнізда) висять на гілках, здебільш в самій горі дерева. Зібрані кубли спалювати, щоб по весні не виляглись з них молоді гусільниці.

4. Оглядати дерева: знайдені яйця Прядки Недопарки (мал. 23), Прядки Перстенівки (мал. 22), а також кокони Киточниці і др. — збирати, зрізувати або зчищувати. Все зібране нищити. Боротьба з цими шкідниками необхідна і успішна тільки з осени і до весни, коли яєчка по кількасот штук лежать вкупі; тоді легко їх помітити і без коштів швидко можуть бути знищені. (Дивись вступ ст. 9).

5. Обчищувати кору з дерев, від моху, лишайів і поростів. Все збирати і спалювати.

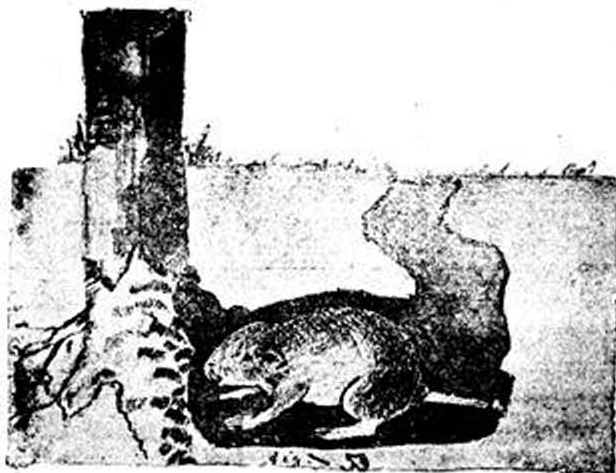
6. Вирізувати сушняк (сухі галузки).

7. Спорохнілі і великі рани на деревах обчищувати і замазувати а також і цементувати, коли потрібно.

8. Переглядати, чи всі молоді деревця попривязувані до коліків.

9. Оглядати, чи не шкодять зайці в садку. Крім зайців, які обгризують кору на молодих деревах, дуже небезпечними шкідниками є миші і нориці.

*) Див. „Боротьба з шкідливими комахами в осени і зимою стор. 9.

Мал. 7. Нориця.

Нориці і миши найбільш люблять жити в сухій землі, на якій росте трава. Шкодять вони тим, що підгризають корінці або видають зерна висіяні до шкільки. Винищувати їх досить тяжко. Отже найкраще в нори затика-

ти ключче, змочене отрутою (хлороформ, бензін, егер) або класти моркву зі стріхніною.

10. Переглядати насіння положене для кильчення в пісок до льоху (півниці).

11. Коли погода дозволяє, можна по троху підрізувати овочеві куці і дерева.

12. Зрізати гарні і придатні до прищеплювання галузки яблунь і грушок.

13. Обміркувати, які дерева будемо на весні садити, в якій кількості і в якому місці. Коли не маємо власної шкільки, то завчасно треба виписати відповідні дерева. (Див. Вступ „Який заводити садок“ стор. 5).

14. Робити замітки про те, що треба зробити в садку і чекати слушного часу. При розподіленню роботи не забувати обсадити всі плоти і стіни дому шпалерами з грушок, морелі чи персиків (бросквині).

15. Заводити в садку лад і порядок, все непотрібне з садку викидається.

Горел.

16. Заовляти потрібну кількість насіння, щоби зайвого не купувати але щоби і не забракло. (Див. „Дещо про насіння“ стор. 9).

17. Як-що земля не замерзла, снігом не покрита і гарна по-

года, можна ще в осені неперекопані грядки тепер ще перекопувати, та при цій нагоді весь бур'ян, комахи і т. п. вишищувати. Гній складати на грядках.

18. При сильних морозах зимові ярини, які залишились в землі накривати солом'яними матами або солом'ю, тільки підложити лати або галузя, щоби не примерзали.

19. Повисаджувані морозом корінчики трускавок, зимової салати можна обережно повтискати та землею обсипати.

20. До малих скриньок, вазонків, горшків або мисок можна класти по 2—3 зернятка мелянів та огірків, або висівати петрушку, салату, салєри і щавник, та тримати на вікнах до сонця.

21. Направляти зняряддя городниче та садівниче.

22. Коли тає, вітрити пивниці, ями та інші сховки яринні. Зіпсуйте викидати.

23. Якщо відповідна погода, можна приготувляти парники, які звичайно закладається в лютім. Вчасні карафіоли, вчасну капусту, редьківцю можна сіяти в парнику, який треба часто вітрити.

Пасіка.

24. В пасіці нема жадної роботи, зате може пасічник робити дерев'яні чи солом'яні улїї, приладжувати різне знярядде, а до бжїл о стїлки лиш заглядати, щоб переконатись, чи мають спокїї, та чи де миши не загніздилися.

ЛЮТИЙ.

Садок.

1. Збирати павутині кубла (гнізда) (Січень 3. 4).
2. Обчищувати кору на деревах (січень 5).
3. Лічити рани (Січень 7).
4. Переглядати дерева (Січень 8. 9).
5. Відмолоджувати корони на старих деревах.

6. До кінця місяця мусить бути закінчений збір гнізд гусільниць, бо далі буде вже запізно. Оглядати сусідні дерева і теж винищувати шкідників, які перезимовують, бо коли на весну вийдуть шкідники, то безумовно опиняться і в нашому садку.

7. Оглядати всі дерева, аби ніде не висіли попсовані, гнилі та засохлі овочі, бо на них знаходяться зародки дуже небезпечного грибка (*Monilia fructigena*). Проти всіх взагалі грибків, які жиють на деревах, треба обприскувати дерева, перед початком вегетації 2% бордоською течєю (2 кіл. синього каменя, 1 кіл. вапна і 100 літ. води).

8. Звертати увагу на місця, де поселилась кровава мшиця (вовняна корівка) *Schizoneura lanigera**). (Див. мал. 8.) Ці місця змазувати нафтою, розведеним карболінеум і до цієї мішанини додати спиритусу та небогато шеляяку.

9. В кінці місяця вивозити гній, закінчувати гноєння, яке почато в осені (листопад 4). Доглядати, аби вода не змила погною.

* Криваво мшиця є дуже великий шкідник. Вона розмножується на галузках «облунь» і вгризується в кору аж до самої деревини. Місця ці виглядають немов обліплені білою вовною. Коли роздавнити мшицю то з неї виходить червона теч, наче кров, від чого вона і має свою назву. Коли мшиця розмножиться у великій кількості, то дерева марніють, перестають родити і поволі всихають.

10. Коли земля не замерзла і коли дозволяє погода, дуже корисно булоб скопати місця для шкільки.

11. Вшкільці обрізати дички, минулого року прищеплені „в очко“ на „чол“. Благородні щепи скорочувати, а ті, що спросли до відповідної висоти, обрізати на корону.

12. Коли дозволяє час, можна підрізувати груші та яблуні. Робити правильні корони.

13. Закінчити підрізку і очистку малини,

так само і інших овочевих кущів. Відмолоджувати старі кущі.

14. Здіймати липкі маси (мал. 2 стор. 8) з дерев і спалювати їх разом з яєчками і ляльками ріжних комах.

15. При кінці лютого, коли можливо, копати ями для посадки дерев весною, коли того не зроблено в осени.

16. Як тепло, продовжувати білення дерев ванном з глиною і коров'яком, коли вже очищено кору. (Січень 3, Лютий 2).

17. Підготовлюються до прищепки дерев.

18. Переглянути садівничі прилади, чи не треба чого направи.

19. Оглянути, чи не гниють овочі, які переховуємо в пивниці.

Город.

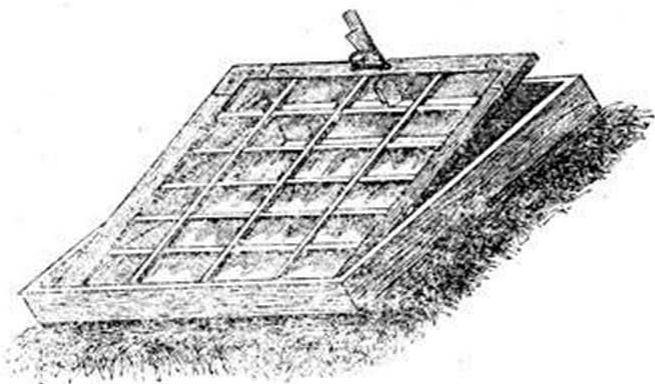
20. Продовжувати роботи призначені на січень, о скільки їх непокінчено. (Ця замітка відноситься до кожного місяця!)

21. Закладати теплі парники (Див. мал. 9.) на салату, редьківцю і каротку, півтеплі для насаджування розсади карафіолів, калярепи, капусти, огірків, салати і мільонів. Щоби дістати сильну розсаду, треба часто вітрити парники. Коли ростинки вигідно можна взяти в пальці, пересаджується (п'ікув) їх до розсадника на 5 см. одну від другої.

Мал. 8. Кровава мшиця.

22. Вчасну бараболю (шеститижнівку) садити в теплі парники, присипати на 25—30 см. землею.

Мал. 9. Інспектова скриня до вчасного висіву насіння ярин. Вікно відхилене до провітрення. Дивись ст. 14.

23. Сіяти в горшках горох, біб, огірки, дині, а як підростуть, що кращі пересаджувати в парники.

24. Продовжувати вивозити на грядки гній, також каїніт, томасину, очевидно на такі місця, де вода не сполокувалаб погноєння.

25. Стратифікувати насіння бураків, моркви і петрушки.

26. Вітрити і очищувати ями та пивниці з яриною; ярини прикопані в піску, як-що сухий, скрапляти.

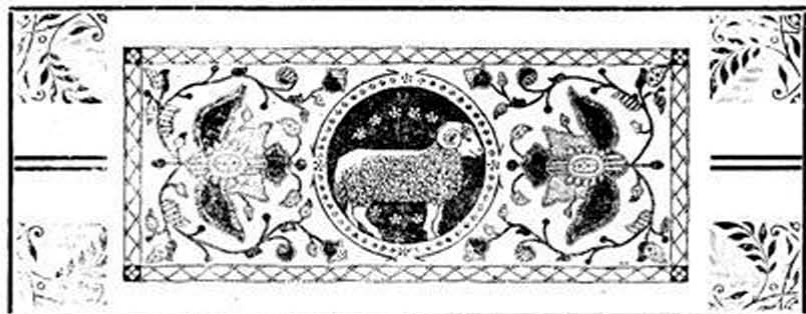
27. Компости перекинути.

Пасіка.

28. Як тепло, бжодли можуть зробити перший облет. Матка починає червити. Врешті з пасікою та сама робота, як в січни.

Березень (март).

Садиб.

1. З початку місяця докінчити все, що не зроблено в місяці січні і лютім.
2. Знімати соломку з дерев, які з осені були вкриті від морозу (Листопад 8).
3. Старі й хорі дерева обкопувати і угноювати. (Див. Вступ: „Хороби дерева“ стор. 10).
4. Початок обрізки дерев. Зрізувати все сухе й непотрібне.

Корчувати пні. Обрізувати „вовчки“ (неплодючі гілки). Утворити добру і правильну корону. Не допускати, щоб галузки терлись одна об другу. (Див. мал. 10).

5. Коли осінь була мокра і зимна, приступати до садження дерев і овочевих кущів,

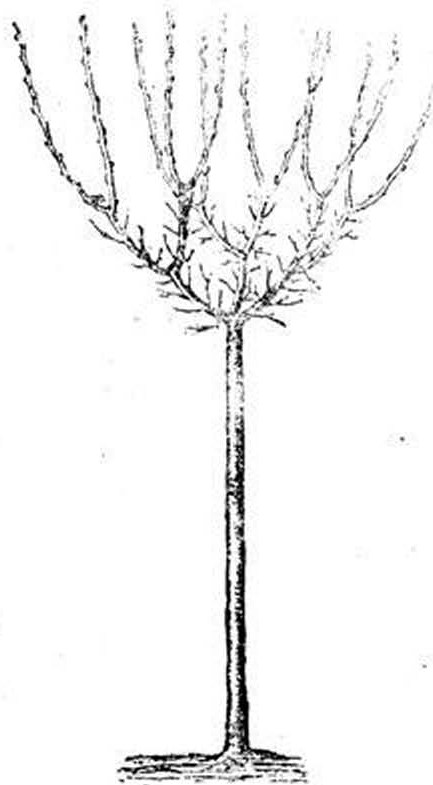

Мал. 10. Перехрестні галузки.

коли-ж весна суха і вітряна, — краще посадку відкласти на осінь. Не садити дерев, які родять великі овочі в тих місцях, де віє сильний вітер. Ями для посадки мусять бути викопані з осені, в крайньому два тижні наперед, раніш, ніж зачинаємо садити.

6. Не садити навколо садка тополі, на яких живе завжди багато шкідливих комах, а краще садити липи, яблук, клен та акацію.

7. Підрізувати посаджені або пересаджені дерева. Дбати про правильну корону. В перші роки залишати на галузці 5—6 очок, бокові гілочки обрізати коротко. Розумна підрізка доповнює корону дерева, скріплює і оживляє ріст, гілочки грубшають та одержують овочеві галузки.

Мал. II. Гарно і правильно підрізана корона.

8. Коли тепло, можна приступати до щеплення „живим очком“, можна також починати щеплення старих дерев. Починати від вишень, черешень, далі слив, груш і нарешті яблуні. (Див. „Про щеплення“ стор. 6).

9. Посаджені в осени (вересень 8, жовтень 5) зернятка в вазони, висаджувати на грядки, приготовлені в осени. Сіяти рядками на 30 см. оден від другого, на глибину 5 см.; зверху вкрити доброю землею на 2 см.

10. Куплені зерна весною, перед засівом 2—3 доби треба мочити у літній воді.

11. Кісточки вишень, черешень і сливок, найкраще садити просто в ґрунт, як тільки вони скільчаться.

12. Молоді розсадки (гони—завгрубшки як олівець), посаджені ще минулим роком, викопувати і садити рядками на нові грядки для прищепки.

13. Виймати з льоху однорічні гони овочевих кущів (вере-

сень 5) і як земля трохи підсохне, різати галузки на прутики, не довші 15 см. і садити в дірки, зроблені кілком на грядці, так щоб одно очко лишилося над поверхнею землі. В часі посухи поливати.

14. Розмножувати овочеві кущі відкладами, себто пригинати до землі галузки куців і придержувати їх паличками та зверху засипати землею.

15. З минулого року відклади перерізувати між окремими паростями і розсаджувати кожен окремо.

16. Коли на одному прищепленому пні вросло 2 галузки, слабшу треба зрізати і зріз замастити садівничою мастею.

17. Зрізати старі парости малини, нові обрізати на $\frac{2}{3}$ довжини. Підіймати пригнуті до землі гони й привязувати їх до кілків. Найсильніші і найздоровіші гони мусять мати не більш $1\frac{1}{2}$ мет. довжини.

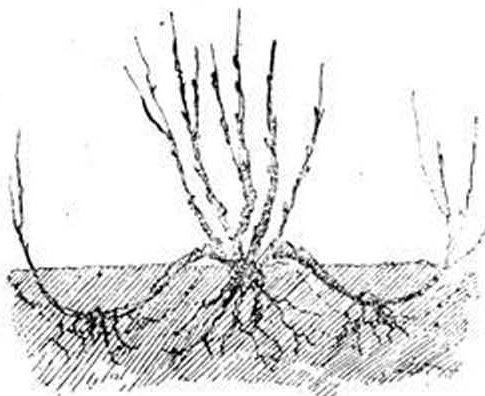
18. Збирати павутинні кубла (гнізда) з молодими гусільницями і палити. Старатись робити це зранку, коли зимно і гусільниці ще не розлізлись по деревах.

19. Появляються мотилі багатоцвітниця, китичниця і другі, які відкладають жовтенькі явчка (150—200) на гілочки різних овочевих дерев. З цих явчок швидко вийдуть маленькі гусільниці, які треба стрясати на рядно і спалювати.

20. Зрізувати гілочки з яйцями шовкопрядів. Не допускати вийти з яєць різним шкідливим комахам, бо боротьба тоді з ними буде за тяжка.

21. Перше обприскування дерев отруйними течами (Див. „Рецепти“ ст. 13).

22. На протязі всієї весни, як тільки появляються мшиці (Aphidae), особливо в сухі роки, треба невпинно боротися з ними, обприскуванням куців і дерев квасівим роцином, або тютюновою настійкою. (Див. „Рецепти“ стор. 13).

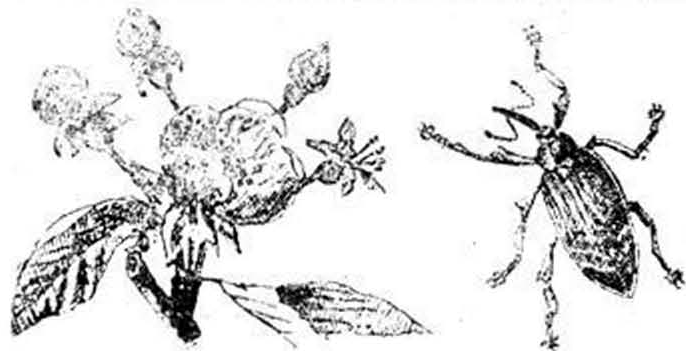

Мал. 12. Відклади.

23. Перекопка садка на „чорний пар“^{*)}, робота тяжка, але необхідна і дуже корисна. Особливо необхідно це робити, коли замало, або нема штучного навозу. Перекопка ґрунту допомагає кращому росту дерева і його плідності, забезпечує коріння від мишей і нищить велику кількість гусільниць і ляльок комах, які від осені перебувають в ґрунті. Пускати в сей час качок і гусей до садка.

24. Перед роспусканням бруньок слід всі дерева, а особливо хорі на грибки, обприскувати 3% бордоською течєю.

25. Появляється багато жуків довгоносиків, які сильно шкодять садкам. Один з самих великих шкідників є довгоносик-квітогризок яблуневий (Мал. 13.) (*Anthonomus pomorum*). Цей жук,

Мал. 13. Квітогризок яблуневий.

бурого кольору, з самого початку весни починає складати яєчка по одному в пучку ще не розцвілих квіток. З тих яєчок виходять маленькі личинки і видають середину цвіту, так що він вже не в силі розвинути і сохне. Швидко з личинки виходить молодий жук, який живиться листями і зимує під корою або в траві. Іноді цей жук появляється в такій кількості, що дерева зовсім не дають овочів. Найкраще нищити їх, стрясуючи з дерева на розстелену плахту; корисно також обшкробувати кору і білити дерева вапном.

26. Приводити садок до порядку.

Город.

27. Кінчити копання і гноєння грядок.

^{*)} „Чорний пар“ себто пушити раз у раз землю ралами, бородами або сапами та граблями, щоб на ній нічо не росло, не шкарубла, а була пухка та м'яка.

28. Сіяти на місці бураки, горох, хрін, кріп, мак, моркву, петрушку, ріпу, редьківцю, цибулю семилітку, соевиники, щавник, шпінат. На розсаднику — бруксельку, цибулю, каліфорні, калірену, капусту головчасту і волоску, салату.

Садити хрін, щавник, зрізованець, розсаджувати цибулю семилітку.

29. Перезимовані ярини, з котрих хочеться мати насіння, як калірена, капуста, морква, цибуля, червоні бураки, петрушка, при гарній погоді висаджувати в сильну землю на соевинному, перед вітрами захороненому місці.

30. Теплі і півтеплі парники як можна часто вітрити — а як землі підсохла, скрапляти літньою водою. Частим вітренням зміцнюється розсада. Парники, що трохи вже вистигли, обкладати кінським гноєм.

31. Грядки з сунцями і трускачками обкопати.

32. Висаджувати в парники з горників мільони, дині, огірки.

33. З кінцем місяця закладати шпарагарні. Давніше дуже глибоко скопувано землю під шпараги. Однак досвід показав, що вистане земля перекопати на 30—45 см. і добре перемішати з перегнилим гноєм, бо шпараги зараз під поверхнею розпускають коріні. — Растинки шпарагів садяться і насипується найбільше 10 см. землею. На зиму для охорони перед морозом обкладати гноєм. Так поступати три роки. Коли приходить час витинати шпараги, насипується коло кожного коріника ще на 15 см. землі. Коли виколоються, вирізувати обережно острым ножиком (не виривати!), вважаючи, що би не покалічити корінів.

34. Як гарна погода, чистити, порядкувати стежки й дороги, що би цілий город виглядав чепурно й мило для ока.

Пасіка.

35. Бжолка зачинає вилітати за пожитком. Треба уважно переглянути коло очка, чи всюди є матка. Пізнати по тім, коли бжолка на ніжках приносить пергу; це знак, що матка жие. Як що матки нема, в таким разі найкраще цей пень злучити з другим. Тепер, коли тепло, можна переглянути кожний пень, сконтролювати, чи є на першій рамці мід, дальше не розбирати. Як нема меду на першій рамці, то піддати в плистрах. Мати позакладати назад, що би черв не перестудився і на це найбільшу звертати увагу.

Квітень.

Садок.

1. Висаджувати овочеві зернятка на грядки (березень 1, 9, 10, 11).

2. Закінчити посадку дерев і овочевих кущів та підливати їх в часі посухи. На похилих місцях (горбах) слід покопати ривчаки, щоби по них йшла вода і поливала дерева.

3. Вдруге скопати грядки для посадки черенків (зрізів).

4. Що походило з кісток різних овочевих кущів, треба на ніч укривати, щоби не померзло. Доглядати, щоби не поломити саджанок, коли вкриваємо.

5. Переглянути всі перевязки, чи не відаються вони в дерево. Правильно привязане дерево виглядає, як на малюнку 27. (з правого боку).

6. Доглядати, щоби земля на грядках не зашкарлупилася в часі посухи; тому треба поливати, зволочити граблями і зверху пригрусити перегнилим навозом.

7. Починається щеплення дерев „живим очком“ (мал. 24) — себто таким, яке того-ж літа дасть листки, а навіть галузки. (Див. вступ „Про щеплення“ стор. 6).

8. Щеплення старших дерев через кожухованне і в розлуп, себто в дичку, яку розколюється ножем до половини її грубости, вкладається зріз благородної галузки, так щоби щільно оден до другого прилягав. Зверху обмазати садівничою мастєю (див. мал. 14).

9. В цьомуж місяці щепляється дички способом „лучення“ себто зрізується дичку на скося і до неї долучається благородна галузка так само груба. (Див. мал. 15).

. Дерева, які вкриті квітками, підливати гноївкою.

11. Оберігати дерева від раних приморозків; тому треба запалювати вночі купки гною, соломи з листями, щоби було багато диму; нижні, невеличкі

Мал. 14. Щеплення.

дерев можна вкрити рядном, або солом'яними матами, особливо зі сторони вітру. Дивитись, щоби вкриваючи дерева, не поломити галузок. Коли сонце підійде високо, охорону можна знімать.

12. Квітень і травень найкращі місяці для натинання стовбурів дерев (мал. 16). Робиться то для скріплення самого стовбура. Коли корона розвинена сильно, а стовбур для неї за слабкий і тонкий, то від натинання стовбур кріпшає, крім того кісточкові дерева хороняться від течі туми (кляю). Треба бути обережним з цією операцією і не нарізувати глибоко, щоби не псувати самого дерева.

Мал. 15. Щеплення дерев способом „лучення“ а) зріз, б) дичка, в) зріз злучений з дачком.

13. Для здорового й буйного розвою — дерево потребує досить корму в ґрунті; коли помічаємо, що того нема або мало, необхідно ґрунт підсилити гноївкою.

14. Піддержувати пухку землю (скородити) навколо пнів.

15. Закінчення невикінченої обрізки дерев (березень 7).

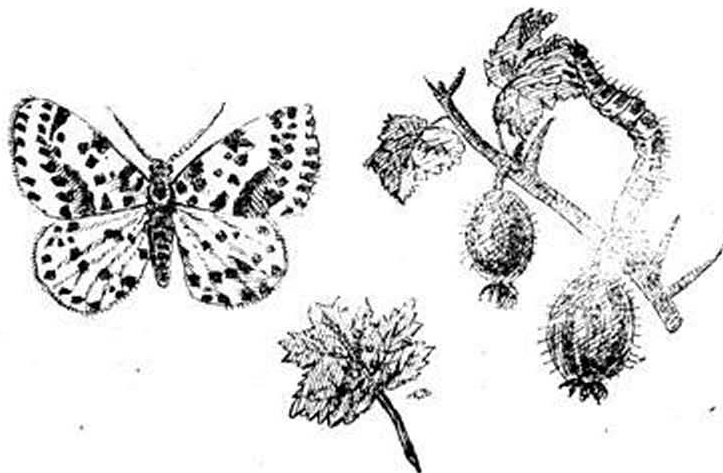

Мал. 16. Натинання кори на деревах.

16. Оглянути всі дерева, і на яких є рак або гангрена, всі поповані місця — обрізувати, обчищувати до здорового місця і замащувати садівничим клеєм (мастею) (Див. Рец. стор. 13).

17. Поповані дерева морозом, зайцями чи мишами лічити так, як сказано в § 16. Відмерзлі гілочки зрізати; коли примерз сам стовбур, то треба на ньому обшкробувати кору і перевязати хорі місця бінтом (бандажом), змоченим в дьоготь з глиною або замастити все садівничою мастею. Корисно зробити нативання. (Квітець 12).

18. Закінчувати зчищувати мхи і лишай, а також стару кору з дерев — скребачками, щітками або тупим ножем, найкраще це робити після дощів, бо тоді кора стає м'якшою.

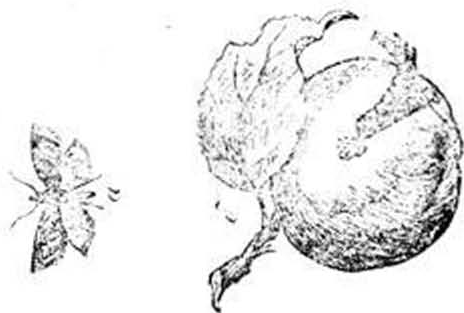

Мал. 17. Мотиль, гусільниця і яєчки (*Abraxas grossulariata*).

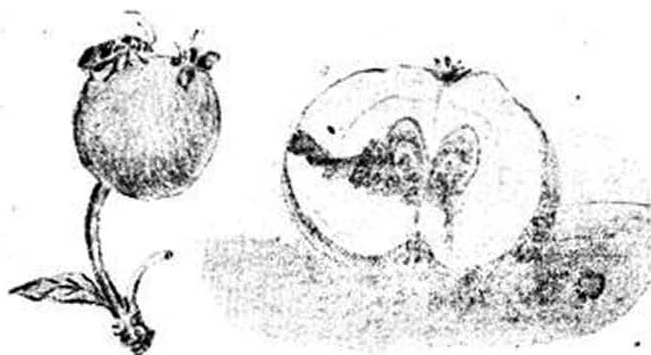
19. Появляється мотиль Пядун агрестовий (*Abraxas grossulariata*). Пядун агрестовий виходить з ляльки. Лялька його находилась в прозорому коконі серед листя, яке попадало з куща агреста. Мотиль є білий з чорними і жовтими плямками. Гусільниця теж вся в чорних і жовтих плямках. Має 5 пар ніг. Самочка складає жовті яєчка купками на листя агресту і порічки. В осени появляються молоді гусільниці, які обїдають листя і швидко ховаються на зимовку під опавші листки.

19. Весною по ночам починає літати і відкладати червоно-жовті яєчка дуже шкідливий мотиль Яблонева овочівка (*Carposarsa pomonella* мал. 18). Самочка кладе яєчка по одному на

молоді овочі яблуць і грушок. Мотиль невеликого розміру, сірий, з металово-червоним відтінком та темними смугами на передніх крилах, задні крила сіро-бурі. Гусільниця з 8 парами ніг, біла або рожева з волосками і чорною головою. Через 10 день, як самочка відклала, зячок виходять гусільниці, які влазять в середину овоча і там живуть, доки не дозріє овоч. Через місяць гусільниця покидає овоч і шукає місця, деб ляльчатися. Найчастіше ляльчатися там, де переховуються овочі. На овочі, де є гусільниця, знаходиться отвір і червоточина (хробачливі овочі). Гусільниці дуже шкодять овочам, особливо нижнім, гар-

Мал. 18. Яблоньова овочівка з ліва самець мотиль з права гусільниця покидає зрілий овоч.

Мал. 19. З ліва самочка мотіля відкладає яєчка на молодий овоч яблуні, з права розрізане яблуко з видієними зернятками і ходом личинки.

ним гатункам. В календарі кілька разів згадується про збір падалиці і накладання липких пасів, як спосіб боротьби з цим шкідником, крім загального обприскування отруйними течами.

21. Не забувати про нищення ріжного роду шкідливих комах. Звертати увагу на гусільниці, які сидять з ранку громадами.

Для нищення в садку мшиць — велику поміч приносять руди лісові мурашки. Слід принести з лісу дві-три купки і висипати в садку, одну купку окремо від другої.

22. Нищити павуків, які опутали кінець молодих гілочок і тим не дають їм далі рости.

23. Накладати на дерева липкі паси (клієві кільця).

24. Охороняти від їх ворогів пташок — вірних наших помішників.

25. Переглянути чи не гниють овочі, сховані в пивниці (льоуху).

Горох.

26. Хто ще не скопав городу та не заложив розсадника, нехай чим скорше це зробить. Грядки робити не ширші над 1 м. 30 см., — бо зле ходити за яриною, полоти, обгортати; довгота може бути довільна. Стежок не викопувати, — бо грядки скоро обсихають — а під шнур, — стаючи лицем до грядки — видоптувати.

27. Сіяти на місці бураки, цибулю та салату, горох, кріп, огірки, рабарбар, ріпу, редьківцю, сояшники, шпіпат, петрушку, моркву, на розсаднику цибулю на розсаду, калярепу, салату, помідори (томати) — хоронити від приморозків.

28. Розсаджувати цибулю, калярепу, каляфіори, вчасну капусту і салату головчату.

29. Садити чісник, димку цибулеву, суніці і трускавки.

30. Стеречи розсаду капусти, калярепи і подібних від блошки; хопту виполювати.

31. В шпарагарні землю згортати на кіпчики понад рядами. Ще тепер відповідний час до закладання шпарагарні та садження вчасної бараболі, що в скринях на світлі скільчилася.

32. В половині квітня висаджуємо з парників першу розсаду, а саме капусти, каляфіори, калярепи, та цибулі. Порожні парники обсаджуємо мельонами та огірками.

33. Мельони та огірки сіємо ще до горшків або вазонків, щоби в маю разом з грудкою землі посадити в ґрунт, такі рости вчасніше овочують.

34. Мало у нас відомий а здоровий і добрий в смаку — на компот та конфітури — є рабарбар (*Rheum officinale* — фальшиво „румбарбарум“ званий); тепер відповідний час до садження. Розмножується діленням корчів.

35. Ярини плекані в парниках вітрити, щоби не загниздзувалися мшиці.

36. Очистити трускавки, змотикувати і піддати компосту.

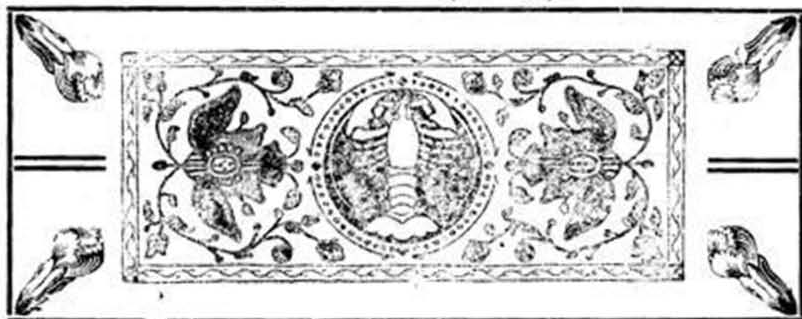
37. З кінцем місяця садити пізну бараболю.
38. Решту ярин, добре перебраних, перенести з кінцік до пивниці та вітрити.
39. Порожні пивниці очистити, побілити і висіркувати.
40. Кінчити направи і очистку стежок та доріг в городі.

Пасіка.

41. В пасіці перевести докладну ревізію кожного пня, піддати меду, де брак, улії обчистити і удержувати в них тепло при помочі мат. Пні без маток можна вже уратувати, додаючи з другого пня рамку з некритим червом.

Травень (май)

Садок.

1. Переглянути попередній місяць; що не зроблено, докінчити.
2. Коли молоді зернятка зійдуть (Ш. 9, 10, 11) і мають вже по 3 листки — треба пересадити їх на нові грядки, так само рядками, оден від одного на 30 см. і розсаду від розсади на 6—7 см. Обрізати гострим ніжом середній корінь, щоб краще розрослись бокові. Посаджене тримати в вохкій землі, зверху при-трусити перепрілим навозом.
3. На очкованих яблунях, грушах та інших деревах відти-нати дікі галузки, а очковані привязувати до кілків.
4. Полоти в шкілках бурян.
5. Деревцям, які щеплено в березні (березень 7), зняти пе-ревязки, аби вони не врізались в кору.
6. Над прищепленими деревцями робити обручки, щоби вітер і птахи не поломали нижніх галузок.
7. Зрізувати парости на прищеплених деревцях, у самого коріння. На стовбурі дичок, парости зрізувати ножом і замащу-вати садівничою мастею (клієм). (Рецепти. ст. 13).
8. Піддержувати пухку землю в садку (Березень 23).
9. Продовжувати „натинання“. (Квітень 12).
10. Підливати ґрунтовно дерева водою в часі посухи, осо-бливо молоді і ті, що мають овочі. Уживати до цього води до-щевої або зі ставка.
11. Можна щепити яблуні, грушки і сливки через кожухо-ванне (починати з кінцем квітня).
12. Обрізувати „вовчки“ (неродючі гілочки).
13. Дерева свіжо посаджені, які до кінця травня не розви-ваються, треба викопати, овіжити рани і знов уважно посадити,

росправити коріння, підняти водою, присипати доброю землею і вскородити ґрунт. Так само поступати і з дикими деревами (дичками) в шкідлі. (Березень 5).

14. Починається підрізка формових карликових дерев.

15. Зривати квітки з слабих і хорих дерев, яким не дозволяємо мати оновів.

16. Привязувати виноград до лат.

17. Счищувати мох і лишай з дерев після дощу.

18. Зрізувати у малини зайві галузя, коли не думаємо робити відкладів. Залишати у коріння 6–8 найсильніщих галузок.

19. В сім місяці появляється багато ріжних жуків і мотилів, з якими треба вести завязату боротьбу. Обприскувати отруйними течами. Зібрати ранками жука „Ольонку“ (*Epicometis Hirta*), який відає завязки квіток. Зібраних жуків віддавати качкам та курам. Коли появиться жук масово, то треба вести уперту з ним боротьбу, бо може загинути цілий врожай.

20. Накладати клівві паси (липкі кільця) на дерева і удержувати їх свіжими до пізної осені. (Див. мал. 2. на стор. 8).

21. Оберігати, щоб на молодих щепках не було слимаків.

22. Нищити мишей і щурів, коли їх розвелось багато; в тій цілі корисно буде прищипити їм тиф.

23. Коли дерева відцвітуть, треба їх обприскувати 2 рази бордоською течею, щоби не дати розвинуться грибок. (Рецепти ст. 13).

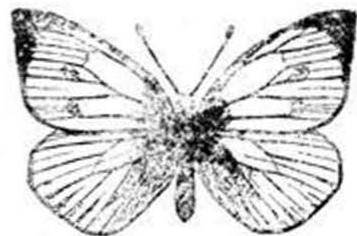
Дуже корисно й цілком нешкідливо обприскувати бордоською течею, разом з паризькою зеленою, яка нищить комах. До рошину бордоської течі додається зелень у звичайній кількості.

4. Зрізувати кінці гілочок сливок, на яких появилися грибок „*Eoascus Pruni*“.

25. На всіх деревах повісити таблички з назвою гатунку дерева.

26. Приводити садок до порядку.

27. В кінці місяця починає літати шкідливий мотиль білан жилкуватий (*Aporia crataegi*) мал. 20., який відкладає до 150 жовтених яєць на спідну сторону лист-

Мал. 20. Білан жилкуватий, мотиль, гусльниця і лялька.

ків, з яких за два тижні виходять молоді гусільниці; їх треба роздавлувати доки вони тримаються в купі.

Город.

28. Сіяти на місци біб, дині, фасолю, горошок, огірки, зимову редьку, редьківцю, шпінат.

29. Розсаджувати бруксельку, цибулю, каляфіори, капусту головчасту та волоську, салати, салери, дині, уважати одначе на приморозки.

30. Трускавки виполоти, вуса пообтинати, під корчики підложити мох, коротку солому, щоб овочі не валялися і не загнивали.

31. За густо висіяні ярини проривати.

32. В маю витинається шпараги — рано і вечером.

33. Розсаджувати помідори (томати); у нас, особливо по селах, мало знані й уживані — а управа їх легка, знаходять легко покупців, а при тім вони добрі і здорові на всілякі страви. Можна їх і на зиму легко консервувати.

34. Огірки, виплекані в парниках, з кінцем місяця розсаджувати на добре згноєні, соняшні грядки 1—2 ростинки, що 1 метр. Так само мельони, тільки на ніч горнятками, або вазонками накривати.

35. В половині місяця садити хрін — кладеться коріння грубе на палець — 25 см. довге, перезимованого хрину в ямки 20 см. глибокі — одна від одної віддалена 30 см., на грядці добре перекопаний і згноєний в осени. Горішня часть (коронова) коріння мусить із землі виставати.

36. Парники кілька годин денно вітрити, а при гарній погоді вікна цілком здіймати.

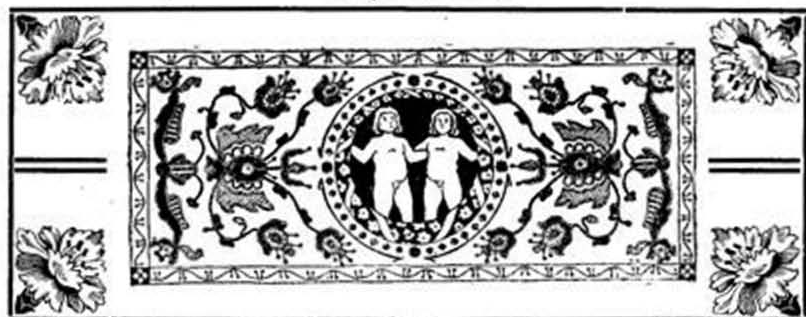
37. Виполений бурян не лишати по стежках, але складати на купу компостову. Як посуха, добре вечером підливати.

Пасіна.

38. В кождім улію розширити гніздо, додаючи порожні рамки. Хто не хоче роя, повитинати маточники. Як є цвіт, сади і добрий пожиток, то можна витрясати на машинці потрохи меду. Хто хоче роїв, може робити відклади (Ableger-и), однак треба вміти добре це виконувати і бути обережним, бо можна оба пні втратити. При кінці мая можуть бути перші натуральні рої.

Червень.

Садок.

1. Переглянути роботи в садку за травень, все недокінчене зробити.
2. Переглянути повязки, щоби не вривувались вони в пені прищепленої дички.
3. Не торкатись молодих галузок, які виростили з прищепленого очка, бо дуже легко їх зломати.
4. Обрізати бічні парости на дичках і ті, що ростуть з коріння.
5. Всі прищепки, які криво ростуть, виправляти, та поприязувати до коліків.
6. Уривати кінці верхньої провідної галузки тим деревцям, на яких нема, а бажано мати, побічні галузки.
7. Доглядати дички, які підготовлюємо для прищепки.
8. Уважати, щоби не було шкідників в шкілці і нищити їх, як вже не раз було сказано.
9. Мотиль Шклянки порічкової (*Sesia*) літає в ночі, але часто і в день, на протязі цілого літа. Гусильниця живе в стеблах (галузках) порічки. Тіло мотіля блакитно-чорне. Крила прозорі з попелятими смугами на передніх крилах.
10. Копати місця, де в осені заложена шкілка.
11. У дерев, які надмірно багато мають овочів, частину

Мал. 21. Шклянка порічкова.
Мотиль і гусильниця.

треба зірвати (самі найслабші). Підпирати гілки, щоб не поломилась під тягаром овочів.

12. Корисно обприскувати дерева $\frac{1}{2}\%$ бордоською течею, коли появились завязки в розмірі малого горіха.

13. На деревах шпалерних та формових привязувати молоді гілки до дроту чи лат, а непотрібні вирізувати.

14. Закінчення щеплення в „живе очко“.

15. З дерев починають падати овочі, які поцсовані різними шкідниками. Все, що падає з дерев, збирати і палити, бо комахи з овочів швидко перелізуть в землю, де і зимуватимуть.

16. Піддержувати „чорний пар“ по цілому садку (березень 23).

17. В посуху підливати дерева особливо ті, які були посажені в осені або весною.

18. Звертати увагу, щоб клівві кільця (паси) на деревах були свіжі і удержувати їх до пізньої осені. (Рецепт 3-ій ст. 13).

19. Оберігати молоді щепи від шкідників. Нищити мишею і різних комах, як в ґрунті так і на листках.

20. Починати, коли можна, відклади овочевих корчів.

21. Вечерами літає великий шкідник—мотиль Прядка-перстенівка (*Gastropacha Neustria*) з іржаво-жовтими або червоними крилами. Самочка відкладає явчка перстеном на тоньких гілочках дерев, які треба збирати, обрізуючи гілочки з явчками, коли є час. Але можна це відкласти до осені та зими. (Див. Листопад 11, Січень 4). При кінці червня появляється і другий шкідник Прядка Недопарка (*Ospegia dispar*) і в цьому-ж місяці, або з початком слідуючого, самочка, бруд-

Мал. 22. Прядка Перстенівка Мотиль і гусільниця.

Мал. 23. Самиця мотіля Прядки Недопарки.

но білого кольору відкладає явчка великою купкою низько на стовбурі дерев, обкладає їх рудо-жовтою вовною зі свого толубця. В кожній купці буває до 500 явчок. Нищити ті яйця краще в осені і зимою.

(Див. Січень 4). Вечерами літає ще третій шкідник Прядка-Золотогуз (*Liparis chrysorrhoea*) білого кольору і відкладає яєчка на листках по 250 штук. Літом нищити гусільниці присканням отруйними течами, а в осені і зимою — головна боротьба з ними збір павутиних кубел (гнізд) з молодими гусільницями. (Боротьба зимою ст. 9).

22. Вести уперту боротьбу, щоби знищити різні гусільниці, личинок, мшиць — збиранням і обприскуванням отруйними течами та другими засобами (стор. 7).

Города.

23. Обгортати городовину найкраще по дощі, а як посуха, навперід підляти.

24. Найважливіша робота тепер полоти і підливати.

25. На місці сіяти огірки і дині, горошок на пізній збір, редьківцю, шпінат, капусту.

26. Як ще на розсаднику в які ярини, висаджувати їх на грядки.

27. Обкопувати дині, фасолу, горох, огірки, каляфіори, а капусті піддати чилійської салітри.

28. Помідори підтинати і привязувати до коликів або краще до драбинок (1 м. 50 цм. високих а 70 цм. широких).

29. По укінченню збору в шпарафарні, кіпчики розгорнути, землю погноїти.

30. В половині місяця дозрівають вчасні трускавки, збирати їх, як роса обісхне; при кожному овочі, призначенім на продаж, лишати хвостик на 2 цм. При трускавках, призначених на розмноження, лишати 3—4 вуси, иншим відтинати.

31. Не забувати підливання, особливо каляфіорів, капусту, салати, салери, помідорів, редьківці, які без частішого підливання належито не виростають та не мають доброго смаку.

32. Гусениці та личинки комах нищити. В червні місяці літає Озимий хробак (*Agrotis segetum*). Цей мотиль (мал. 24), відкладає на свіжий навоз свої яєчка (до 500 штук)

Мал. 24. Озимий хробак.

в розмірі макового зерна. Молоді гусільниці ведуть нічне життя, обідаючи крім збіжжя, бураки, картоплю, салату, ріпу і другі огородні рослини. В осені гусільниці залазять в землю і там зимують, весною ляльчаться і через 4 тижні вилітає дуже шкідливий мотиль.

33. Порожні грядки перекопати, а як вже їх не обсівається, удержувати чистими і уважати, щоби буряном не заростали.

Пасіка.

34. Пасічник має тепер найбільше роботи. Від год. 10—2 попол. треба пильнувати роїв. Приготовляти собі улїї і уставляти в пасіці до водної ваги (Wasserwage), щоби були готові до поміщення роя. Хто не рахує на рої, а хоче більше меду, забити матку або обмежити і замкнути, як що є до цього відповідний улїї. Як сильний пожиток, можна витрясати мід і не допускати до засклеплення рамок. Червень — це жнива пасічника; де нема лип, треба їх засаджувати, сіяти більше гречки.

Липень.

Садок.

1. В половині липня можна приступати до щеплення дерев очкуванням „в спяче очко“ (мал. 25). З початку очкувати грушки, черешні, вишні, сливи і на останку яблуні. Прищиплене очко не буде вже мати часу вирости і випустити листя в осені, а тільки на весну дасть тривалу основу будучому дереву. Щеплення починати від слабших дерев і закінчувати найсильнішими. Не можна щепити, коли надворі вохко, аби дички не пустили галузок в осені, бо зимою вони померзнуть. (Див. липень 4).

2. Уважно переглянути всі весняні прищепки в „живе очко“, а де не приялись, чи попсувались можна перевити в друге в сім місяці.

3. Збирати насіння і кісточки. Можна садити кісточки просто в ґрунт, але для

Мал. 25. Очкування. а) Спосіб вирізання очка
б) окреме очко.

того, щоб одночасно і швидше посходили молоді ростки.

треба брати насіння зі здорових і спілих овочів, при чому найкраще пророщувати їх (стратифікувати) у вохкому піску і садити тільки весною.

4. Ті галузки, які думаємо взяти на очкування в „спляче очко“ треба з самого початку цього місяця обрізати в горі на 2—3 см., щоби сама галузка добре дозріла і не росла до прищепки. Коли сильна посуха, то на два тижні до прищепки — треба дички добре підлити водою.

5. Підготовляти грядки для шкільки.

6. Важна робота коло карликових дерев; підрізка і привязування провідних гилок.

7. Підирати галузя, що гнуться під овочами.

8. Гнилі і попсовані комахами овочі зривати; що кращі з них вживати в кухні або давати худобі, а решту палити або глибоко закопувати.

9. На випадок сильної посухи, треба дерева сильно поливати, бо багато овочів попадає, ті що лишаться на деревах, не в силі будуть дозріти.

10. Гноїти старі овочеві дерева. (Стор. 11). По збірці вишень всі дерева підливати гноївкою.

11. Починається збір кісточкових овочів, як черешень, вишень, морелів, бресквинь, а також різних гатунків яблук і грушок. Літні грушки треба зривати 2—4 дні наперед, заки вони дозріють.

12. Останній раз обприскувати дерева бордоською течєю проти грибків. Обприскувати краще під вечір.

13. Піддержувати пухку землю під деревами, що є необхідне для кращого розвитку дерев.

14. Вечером літає Древоточець (*Cossus Cossus*). Самичка відкладає до 700 яєць на корі або в щелинах кори дерева. З яєчок виходять рожеві гусільниці і влазять в середину дерева, де живуть 2 роки. Від них дерево безумовно загине, все одно, чи старе, чи молоде. Треба стовбурі дерев обмазувати ванном з глиною та коров'ячим навозом.

15. Збирати гусільниці і нищити їх.

16. Дуже часто на порічки нападає гусільниця мотиля Пядуна порічкового (див. мал. 26. і 26а). Самичка мотиля відкладає яєчка на галузки порічки, коло самих бруньок. З яєчок виходять гусільниці, які обїдають листя і тим обезсилюють корчі. Нищити

гусільниці треба, стрясуючи їх на плахту чи папір, підстелений під корч. В осіні гусільниці збираються під сухе листя, де вони зимують. Корисно перекопати землю навколо порічкових кущів.

17. Липкі паси оглядати, щоб були свіжі, бо сухі не будуть служити перешкодою влазити на корону дерева ріжним шкідливим комахам.

Мал. 26. 26а. Порічковий Пядун. Мотиль, гусільниця і яєчка.

Город.

18. Окопувати бруксельку, бураки, каляфіори; по раз другий капусту і піддати їй чилійської салітри.

19. В ранці, або ще краще під вечір підливати грядки з яриною.

20. Порожні грядки або засівати осінними та зимовими яринами, або перекопувати і гноїти.

21. На каляфіорах, завязуючих рожі, звязувати листя, щоб рожі були білі і ніжні.

22. Тичну фасолью і горох тичити.

23. Зривати з огірків пусті цвіти, найкращі овочі лишати на насінники; під мельони, дині та огірки підкладати дахівку, каміння, щоби не тратили смаку; від землі гіркнуть та тратять фарбу.

24. Можна сіяти шпарагову фасольку, редьківцю, шпінат на осінній збір.

25. Як помідори вирости понад 1 метр, стинати верхки та вирізувати всі бічні гони з кутів листя.

26. Хрін та салери з дрібних корінців очистити.

27. Трускавки по укінченню збору очистити з хорого листя, вусів, виполоти, підгноїти, землю змотикувати, а закорінені відростки висадити на інші грядки.

28. Дозрілу цибулю вибирати і розкласти в продувним місці, щоби обсохла. Потім чистити її.
29. Збирати насіння різних ярин.
30. Кінчити збір вчасної бараболі.
31. Уважати на шкідників в городі.

Пасіка.

32. Як є добрий пожиток можна брати кожного дня мід. Слабші пні засилювати мухою (червом). Муху кропити ситою з меду, бо тоді приймуть чужу муху. Пізні рої ліпше лучити зі слабшими.

Серпень.

Садом.

1. Переглянути місяць липень. Що не зроблено тепер закінчити.
2. Продовжувати очкування до вересня. (Липень 1).
3. Привязувати до коліків молоді, однорічні деревця, щоб не поломив їх вітер.
4. Оглядати, чи не врізалась повязка в прищеплене дерево.
5. Не допускати, щоби з „чопу“ росли дички; треба їх зрізувати і зріз замастити мастею.
6. Обрізка молодих орхів на потрібну височину.
7. В садку збирати спілі овочі. Кісткові овочі і ягоди збирати зовсім дозрілі і тільки ті, що призначені на вивіз, зривати на 2—3 дні раніш. Зернові-ж овочі можна збирати на тиждень раніш і в льосі (пивниці) вони помалу дозріють.
8. Підпирати галузя, на яких багато овочів, щоби не поломилась.
9. Овочі, які самі посладали з дерев, збирати і поступати так, як сказано вище. (Липень 8). Можна вживати їх на мармоляду і компоти.
10. Приступати до сушення овочів.
11. Доглядати шпалерні дерева. Непотрібне вирізувати, де треба, прищиплювати, провідники привязувати до дроту або лат.
12. Вирізувати „вовчки“ (не родючі галузки) на старих деревах.
13. Обрізувати сушняк (сухе галузя).
14. Підляти молоді дерева, особливо в часі посухи.

15. Можна розсаджувати порічки і агрест і робити відклади. Старі гони вирізувати.

16. Угноювати овочеві куці.

17. Збирати насіння.

18. Обрізати старі гони малини, які родили в цьому році. З молодих залишати найкращі.

19. Нищити комах всіма можливими заходами. (Див. стор. 7). Липкі паси мусять бути привязані на деревах.

Город

20. Всілякі роди капуст, калафіори і т. д. підливати розпушеною гноївкою.

21. Закладати нові трускавчарні, памятаючи, що трускавки та сунці люблять землю глибоко і добре справлену.

22. Виривати до сушення димку цибульову та шальотку. Тут зазначаємо, що спосіб садження цибулі у нас перестарілий. Димку садять за густо та на свіжо згноєній землі. Звичайно виростають довгі стовбурі, корінці, опісля цибуля гние. Найкраще сіяти насіння в плитку скопану — не свіжо гноєну землю, пізно в осени або на весні (в квітні) в плитці рівці. За густий посів перервати на 10—15 см. Грядки цибулі пильно полоти, як підростуть, підгорнути. З такої управи буде зараз в осени, першого року, гарна і тревала цибуля, відпадає отже страта часу і доходу на виплекування сянки, яка й так дуже часто заводить.

23. Сіяти на добре згноєні грядки з кінцем місяця: салату головчасту, шпінат, петрушку для ужитку на осінь, зиму та слідуючу весну. Ці засіви вчасно перервати та змотикувати.

24. Заквашувати огірки, маринувати зелену фасолу, вибирати цибулю та чеснок.

25. Щоби мати вчасну моркву (каротку), треба її вже тепер засіяти; коли посходить, перервати — а як мороз трохи землю стисне, накрити листям на 10 см. або соломкою.

26. Збирати насіння ярин.

27. Збирати гусільниці на капусті.

28. Цей місяць — час зборівв яриннім огороді; яка була праця — такий буде й збір. Добре насіння, відповідний добір гатунків, належита управа землі та дальше старання плекання — ось головні і конечні умови доброго збору.

Пасіка.

29. В серпні загальний перегляд цілої пасіки. Безматка можна вратувати, задаючи резервову матку, або молодого черву.

Вересень.

Садок.

1. В половині місяця можна зачинати сіяти зернятка овочевих дерев. Найкраще сіяти в вазони від квіток, щоб зерняток не їли миши. Зерна перемішати з вохким піском і сховати до льоху, щоб не померзли.

2. Переглянути прищепки, зроблені у липні; тим, що прийнялися, змінити перев'язку, щоб не в'їдалася в деревце.

3. Збирати насіння.

4. На дичках, де не прийнялась прищепка, місця прищепки замастити садівничою мастею (клієм).

5. Головний збір овочів. Треба вважати, щоб не зривати зовсім зелених овочів. Зривати уважно, щоб не ушкодити овочевих галузок, і щоби овочі були сухі. Зимові овочі залишаються на дереві до половини жовтня. Овочі, які маємо переховувати в льоху, лишати в сухому місці, де свіже повітря. Уважати, аби овочі не дотикались, бо почнуть від того гнити. Зривати горіхи.

6. Всі попсовані або надбиті овочі вживати в господарстві.

7. Підготовлятися до осіннього садження дерев.

8. Вирізувати суняк (сухе галузя). Оглядати хорі дерева і їм допомагати.

9. Не допускати, аби „мертве очко“ починало рости з осени.

10. Копати грядки, на яких весною маємо садити молоді щепи.

11. Копати ями для весняної посадки дерев або в крайньому разі в осени біжучого року.

12. Перекопувати сад. (Вересень 23.)

13. Продовжувати розмноження овочевих кущів пригинанням галузок до землі ключкою і засипуванням зверху землею. (Вересень 14.)

14. В кінці місяця зрізувати добре дозрілі, однорічні гони ріжних овочевих кущів, звязувати у вязанки і закопувати в застиглому місці в садку, або засипувати мірно вохким піском у льосі.

15. Нищити комахи. Тримати в порядку липкі паси. Ночами літають самці мотилі Пядуна обдирало (*Hibernia defoliaria*) і Пядун зимовий (*Chematobia brumata*): самочки їх безкрилі, довгасті жовто-білі яєчка відкладають у бруньок майже всіх овочевих дерев. Гусільниці виходять рано весною і живляться листками.

16. Коли появляються миши в садку, треба сипати зерно затроєне стрихніною, або чим іншим. (Січень 9.)

17. Коли садок посаджений на дуже вохкій землі, на мочарах, болотах, то він звичайно росте погано і треба копати рови, або провертати буравом (великий гвинт) яму аж до піску, куди спускати воду. Щоб діри не забивались, треба їх позакидати камінцем. В особливих випадках робити дренажі.

18. Переглянути попередній місяць, що не виконано — зробити.

Города.

19. Сіяти зимову салату і шпінат.

20. Як у бруксельки головки не завязалися до половини місяця, треба з них зрізати верхки.

21. Продовжувати збирати цибулю, чеснок, моркву, бураки, салери, мак.

22. Розсаджувати корчики шавнику, рабарбару, зрізованця і цибулі семилітки.

23. Закладати ямки з гноєм, щоби виловлювати відмедиків (стор. 19) та інших хробаків.

24. Приготовляти пивниці, сіркувати і вітрити, побілити, як не зроблено це на весні, пересіяти пісок до задоловання ярин.

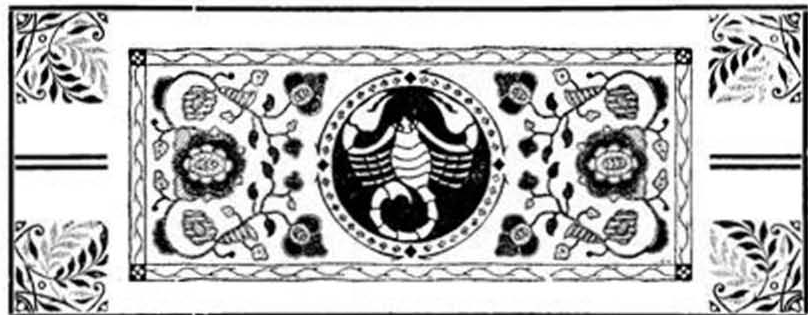
25. Порожні грядки зараз перекопати, не грабати (не скородити), згноїти.

26. Підв'язувати, помідори; що менші овочі, які вже не дозріють, зривати.

Пасіка.

27. В пасіці можна вже укладати гнізда. Слабим бжолом додати меду в рамках. Рій повинен мати 7—8 рамок цілих, а меду треба лишити звиж 7 кг. Порожні рамки забрати і сховати в відповідне місце.

Жовтень.

Садок.

1. Коли дозволяє погода, можна закінчувати сіяння зерняток. З насіння можна розмножувати тільки угорські сливки та деякі роди вишень; інші дерева, як яблуні, груші і черешні множаться зернами тільки для того, щоб виплекати здорові дички для прищепки благородних гатунків. Треба садити добрі, дозрілі зернятка дичок на грядках, наперед на те приготовлених.

2. Садити в ривчачки молоді саденці. Ривчачки копаються в два штихи, верхній шар (верству) кладеться вниз, на нього сипати попіл, перегнути землю з ліса або гній, а вже зверху нижший шар (верству) землі. Садити на 30 см. рядок від рядка і одно від другого на 10 см. Корінчики підрізувати гострим ножем.

3. Доглядати, щоб насіння і молоді деревця в шкільці не поїли миши. Корисно є зверху посипати негашеним вапном а потім прикрити доброю землею з перепрілим гноєм.

4. Скопувати місця, де маємо намір закладати шкільку на весні.

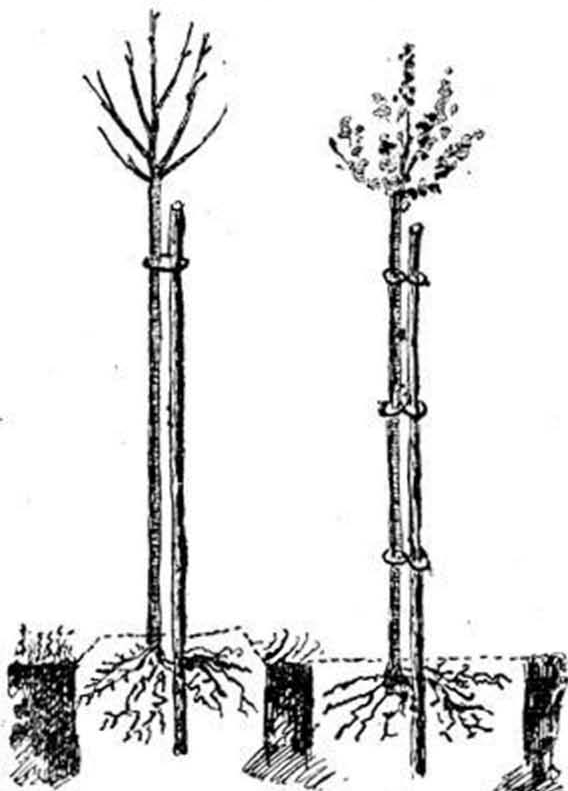
5. Початок осінньої посадки дерев (в половині жовтня, як спаде листя з дерева, аж до морозів), коли осінь тепла, не мокра і не зимна. Мал. 27. вказує як треба садити дерева. На лівому малюночку дерево тільки що посаджено, і сидить воно в землі трохи за високо, бо з часом земля осіде і тоді дерево займе правильне положення, як то зазначено на правому малюночку.

6. Підрізка овочевих дерев і кущів, утворення доброї і правильної корони, все зайняти підрізувати і палити. (Мал. 11).

7. Пересадка старих дерев і їх обрізка.

8. Далі робити відкладі різних овочевих кущів. (Мал. 12).

9. Викорчовувати сухі дерева і старі, що не родять.
10. Поливати посаджені і пересаджені дерева, коли осінь суха.
11. Конче перекопати всю площу в садку, коли то не зроблено раніш. (Березень 23).
12. Обчищувати дерева від старої луски, мхів та лишайів; зібране спалити. Кінчити білення дерев вапном. (Див. ст. 11).
13. Оберігати стовбурі дерев від ушкоджень зайців.

Мал. 27. Посаджене дерево.

14. Збір пізніх осінніх і зимових овочів та переховування їх в пивниці. Ті гатунки, які скорше дозрівають, класти ближче під руку.
15. Збирати до чиста листя в садку і вживати його на компост, або палити, особливо коли листя заражене грибками.

16. Мумії (сухі овочі), які висять на деревах, збирати і палити.
17. Випускати курей до садку, щоб збирали шкідливі комахи, особливо корисно то робити на свіжій скопаній землі.
18. Перевертати купки компосту. („Компости“ стор. 13).
19. Коли вода стоїть в садку, треба спускати її рівчаками.
20. Переглянути, чи все зроблене в допередньому місяці.

Город.

21. Сіяти під кінець місяця моркву, петрушку, кріп, шпінат. Садити хрін, розсаджувати щавник.
22. При сухих днях вибирати бруксельку (ліпше, як трохи перемерзне), бураки, хрін, каляфіори, моркву, петрушку; витинати капусту, ріпу; очистити зі землі, хай обісхнуть на повітрі, верхнє грубе листя обірвати і переховувати в піску в ямах (краще) або пивницях.
23. По першій приморозку зібрати всі огірки, дині та недозрілі помідори, класти на вікнах до сонця; трускавки покрити мервою.
24. Цибулю на стріхах перебирати та захоронити від морозу.
25. З порожніх парників вибрати землю та гній і розсипати по грядках або зложити на компости.
26. Бараболу викопувати, — гнилої та зіпсутої не лишати, щоби не розносила зарази, а зібрати на купу і спалити.
27. З кінцем вересня і з початком жовтня виломлювати кукурудзу, шульки вязати у вінці та вішати до сонця, щоби висихали. Кукурудзіння ховати та в зимі піддавати худобі порізане на січкарі.
28. Компости пререкопати, (Див. „Про компости“ ст. 13.)
29. Усі грядки пререкопати, і як з пляну випадає, підгноїти.

Пасіка.

30. В жовтні та сама робота в пасіці, що у вересні. Коли настають морози, позакладати мати або солому і заліпити за-твір глиною. Очка звзити до вилету одної бжолі.

Листопад.

Садок.

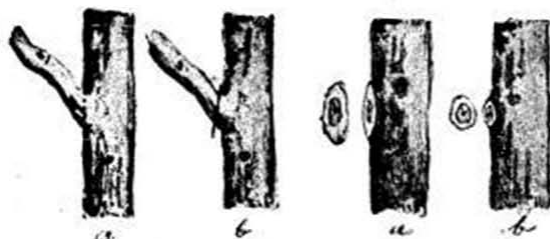
1. Переглядати зернятка, сховані на проріст до льоху, щоби не заплісніли, не погнили або, щоби не поїли їх миши.

2. Намічати і копати ями для весняної посадки дерев.

3. Садження дерев, коли осінь погана, перенести на весну; в загалі-ж краще є садити в осені, як на весні.

4. Гноїти дерева навозом, томасиною або кайнітом. Деревя обкопувати навколо пня в щтих лопати, в тому місці, де кінчаться гилки; в рівчачки кладеться гній, попіл або інші погної і закопується. Добре підливати розпушеною гноївкою, можна також змішувати її з саджею чи попелом, вливати, в дірки, зроблені колом. Під кісткові дерева корисно дати по 10—20 кл. гашеного вапна і злегка перекопати.

5. Продовження обрізки дерев, як-що є погідно і тепло. При обрізі дерева треба звертати увагу, щоби галузки не обтнались дуже коротко, або дуже довго, а так як зазначено на мал. 28. Крім того врізувати весь сушняк, перехрестя (див. мал.

Мал. 28. Як відтнати галузи. а) Добре зрізана.

ст. 35.) і вовчки (неродючі галузки). Всі зрізи добре замашувати клієм.

6. Збирати листе і всі овочі, які висять на деревах; вони всі попсовані ріжними гриб-

ками. Все це треба спалити, бо на весні вони висхнуть і заражатимуть дерева.

7. Закінчити білення дерев. (Білення дерев стор. 11).

8. Ніжніці дерева обгортати соломкою і рогожами від морозів і гризунів; звертати увагу, щоби не поломити галузки.

9. Обчищувати кору.

10. Недокінчена осіння робота (у вересні і жовтні) мусить бути закінчена до морозів і снігу.

11. Боротися зі шкідниками. (Див. Січень 4).

12. Замовляти дерева для весняної посадки.

13. Замовляти садівничі журнали (газети) на слідуючий рік. Знайомитися з каталогами садівництва.

Город.

14. Раз на 3—4 роки добре є звапнувати город, особливо, як розмножилися слимаки.

Сад і город заграбати зі сухого листя, ніякого буряна та бадилля не лишати, бо це найкращі сховки для різних комах та шкідників.

15. Кінчити збір та долування ярин; добре вітрити, щоби не загіршалися.

16. Як настають морози, прикрити мервою, або соломкою зимову салату, щавник, зрізованець, шпінат та осінні засіви.

17. Цибулю на стрихах згорнути на купу і закрити соломкою або половиною.

18. Кінчити гноєння і перекопку городу.

19. Шпарагарню, трускавки і суніці обложити гноєм.

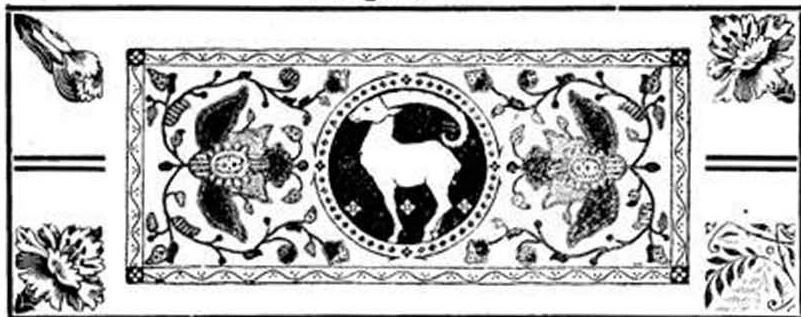
20. Переглядати ярини в ямах і пивницях; все нездале, зіпсуте відкидати.

Пасіка

21. Хто має стебник, переносить тепер бжолі до него на зимівлю. В тім разі не треба жадних мат закладати ані обліплювати, бо стебник повинен бути теплий 5—8 ст. С. Практикують також закопування бжіл в землю (рід ровів стрілецьких, зверху накривають дошками і землею. Треба одначе з тим бути обережним, щоби бжолі не запержити з причини за великого тепла або вохкості.

Грудень.

Садок. 1. Гноєння дерев. Вивозити гній і компост і закопувати під дерева і кущі коли земля ще не замерзла.

2. Збір мумій (овочів, які висять на деревах) і падалиці.

3. Обчищувати кору дерев і білити вапном, коли того дозволяє погода. Старанно очищувати дерева від сухого галузя.

4. Збирати сніг під дерева і утоптувати його.

5. Лічити рани на деревах. Обмазувати садівничим клієм і, коли потрібно, цементувати душла. (Див. „Хвороби дерева“ ст. 10).

6. Боротьба з шкідниками садка. (Див. Січень 4 і ст. 7—10).

7. Коли прислані в сьому місяці дерева позамерзали в дорозі, то замерзлі дерева нерозпакованими кладуть до льоху і чекають, доки вони поволі не одійдуть.

Город. 8. Закладати купи компостові. Як-що земля не замерзла, копати і гноїти, хто ще дотепер не успів.

9. Направляти знаряддя садівничі і огородничі, всі залізні частини насмарувати оливою, або яким товщем, щоби не ржавіли.

Пасіка.

10. Коло бжіл нема вже ніякої роботи, зате можна робити ули дерев'яні або солом'яні, приладжувати рамки, штучну вошину, знаряддя пасічничі. До стебника заглядати, чи не за горячо.

11. Зробити рахунок з цілого господарства, розхід і прибуток, уложити план на слідуєчий рік. Надвг зимові вечері купити книжок господарських та научних, щоби вчитися чогось нового.

Заходіть до читальні, иншим читайте та перечитане обговорюйте. Подбати, щоби у кожній хаті була своя рідна газета. Цей вільний час посвятити тільки освіті! Не забуваймо, що освіта — це найостріще оруже в боротьбі за наші права. Тому стараймось кожному дати це оруже!

З М І С Т.

	Стор.
1. Переднє слово	3
2. Який заводити садок	5
3. Яка земля найкраща під овочевий сад	5
4. Віддалення дерева від дерева в саду	5
5. Про щеплення	6
6. Як запобігти, щоб не появились шкідливі комахи, та як можна в загальні їх нищити	7
7. Боротьба зі шкідливими комахами в осені та зимою	9
8. Хвороби дерева	10
9. Яка користь з білення овочевих дерев вапном?	11
10. Що треба робити зі старим деревом?	11
11. Заповіді садівника	12
12. Рецепти	13
13. Про компости	14
14. Закладання парників	15
15. Гноєння і переміна плодів в городі	16
16. Перекопка землі в городі осеню	18
17. Переховування яри	19
18. Вино порічконе	20
19. Децю про насіння	20
20. Таблиця кількості зернят і % їх кильчення	21
21. Боротьба зі шкідниками в городі	22
22. Бжільництво	25
23. Календар садівничий, огородничий і пасічничий	28
I. Січень	29
II. Лютий	32
III. Березень	35
IV. Квітень	40
V. Травень (май)	46
VI. Червень	49
VII. Липень	53
VIII. Серпень	57
IX. Вересень	59
X. Жовтень	61
XI. Листопад	64
XII. Грудень	66

Помилки друку:

Сторінка	Рядок	Надруковано	Мас бути
8	18 з долини	стінками	стінками
10	5 "	розтріскування	розтріскування
11	7 з гори	Внаслідок	В наслідок
11	6 з долини	замінити	замінити
12	§ 4.	і знищення	і нищить
13	1 Рецепта	живиці	живиці
	"	живиці	живиці
13	2 рецепта	літ.	літ.
13	7 Рецепта	4—8 аршен. кв.	4—8 грамів аршен. кв.
23	—	нечитко відбите	Лиска (Psila)
40	1 з долини	Дерева, які...	10. Дерева які...
44	§. 28.	головчасту	головчасту
58	§. 28.	— час зборівк	— час зборів в
63	§. 28.	пререкопати	пререкопати

Добірне насіння ярин

(городовини)

провірене що до сили кильчення, чистоти і ужиткової вартости

Ботанічно-Рільничою Стацією у Львові,

штучні погної, огородничі, рільничі

і ремісничі знаряди і машини, ку-

хонне начиння, залізні і повороз-

ничі вироби

і загалом все в рільничім та домашнім господарстві потрібне

доставляє

**Краєвий Союз Господарських Спілок
Львів, Зіморовича ч. 20.**

Власні оклепи: у Львові, Городецька 95, Перемишль, Косцюшки ч. 5. Стрий,
Ринок ч. 6. Коломия, Ринок ч. 40.

ОДИНОКЕ УКРАЇНСЬКЕ

Парцеляційне Товариство „ЗЕМЛЯ“

у Львові, Ринок 43.

Переводить парцеляції ріжних посілостей
і інтабулює купців за властителів купле-
них ними ґрунтів.

ПРИЙМАЄ ГРОШІ НА ВКЛАДКИ ЩАДНИЦІ.

Дає інформації в парцеляційних справах.

МАЄ УРЯДОВЕ УПОВАЖНЕННЯ ДО ПАРЦЕЛЯЦІЇ.

Видавництво „Добра Книжка“

— □ ЛЬВІВ, ул. Содова 4. □ —

поручає різні предікані оповідання й повісті для народу й молоді, наукові розвідки, молитовники та інші релігійні книжки. Всі книжки визначаються багатим і цікавим змістом, гарною мовою, красою обкладинки і зверхного вигляду книжки та стають основою домашньої книгівни в усякій українській родині.

Хто пришле 1000 Мп дістане 20 (двадцять) нинимон; хто вишле 2000 Мп, дістане 30 (тридцять) нинимон, нігда інша. Хто бажавби знати, які книжки видавництво має на складі, нехай зажадає оплаченою листиновою цінниною „Доброї Книжки“.

— Пишіть на адресу:

„Добра Книжка“ М. Мох, Львів,

— ул. Содова 4. —

Сушарні овочів

та фабрики мармеляди й вин

пробкує:

Український Будівельний Союз

□□□ Львів, вул. Оссолінських 6. □□□

Шкіци, Пляни, Кошториси, Матеріяли,
Машини.

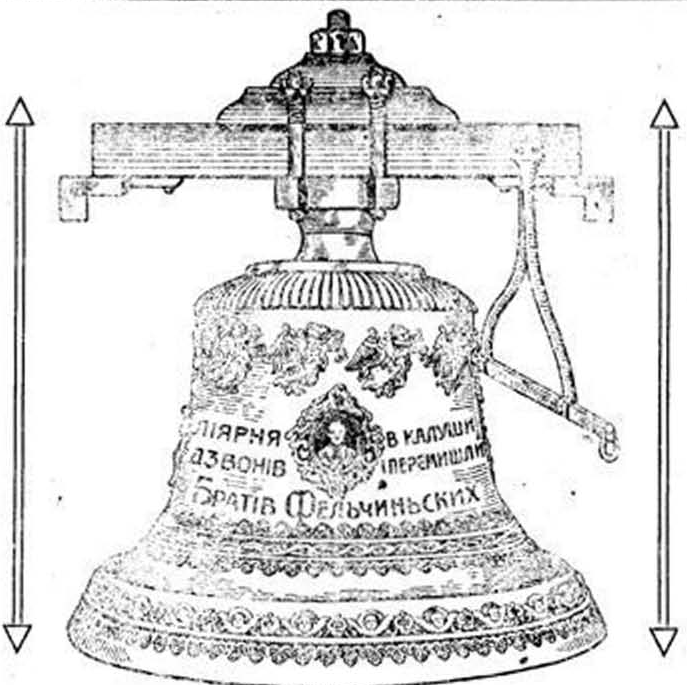

РІК ОСНОВАННЯ 1808. | НАЙСТАРША ФІРМА В КРАЮ | РІК ОСНОВАННЯ 1808.

БРАТІВ ФЕЛЬЧИНЬСКИХ — В КАЛУШІ і В ПЕРЕМИШЛІ

— вул. Красинського ч. 63. на Загонню (дія власний) —

відзначена на українській виставі в Стрию та на виставах кравчих і загран. золотими медалями і дипльомами. Поручає дзвони різної величини і тонів. — Приймаємо розбиті дзвони як також кожду скількість металю до переливаня. — Окуте або монтованне, може бути на бажанне залізне або дерев'яне найновішої системи. — Дзвони замовлені можуть бути на місці до 3 місяців від дня замовлення. — Фірма ручить за чистий і гармонійний голос, в противнім разі заміна коштом фірми дозволена.

УВАГА: Жадних агентів не маємо і не визнаємо. Крім Калуші і Перемишля не маємо жадної філії, проте просимо інтересованих і східної Галичини удаватися впрод до Калуші, а в західній до Перемишля.

— ПЕРША
УКРАЇНСЬКА **КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ**

ВИБІР РЕЖИНИХ УБРАНЬ І МАТЕРИЇ, ЯК ДАМСЬКИХ
ТАК І ЧОЛОВЧИХ. НАШОВНИЦІ ФАСОНИ КРАСИ
І ЗАГРАНИЧНІ.

Приймає
кравець

ПЕТРО МЯГКИЙ

ПЕРЕМИШЛЬ, Гімназіяльна 2.

НАКЛАДОМ

Народного Базару

в Перемишлі, вийшли:

1. Ор. Авдікович: Ой у рідному краю.
2. Альфр. Бизен: Тарас Шевченко.
3. Альфр. Бизен: Перелицьована Енеїда Котляревського.
4. Сольо-співи: I, випуск С. Людкевич, II, вип. Е. Форостина, Б. Вахнянин, С. Людкевич.
5. Уляна Кравченко: Проліски.
6. Уляна Кравченко: В дорогу.
7. С. Татух: Зшити з взірцями до науки українського письма.

Складайте Ощадности

в Красвім Союзі

Кредитовім у Львові

Ринок 10. I. п. (Дім „Просвіти“).

Союз є центральною касою українських кооператив (також райфайденів) і уділяє їм дешевого кредиту. Приймає вкладки ощадности в добільній частоті на укладенні процент, при чім сплачує рентний податок з власних фондів без потручування тогож вкладника. Фонди резервові Красвіого Союзу Кредитового утворені у власнім домі (закуплені в 1929 р.) у Львові ул. Третього мая ч. 15. І добрах сілських. — Вписуйтесь безпременно в члени і складайте ощадности в Красвім Союзі Кредитовім.

Творіть власну сильну центрально кредитуву! — В економічній силі інституції — сила народу!

ФУТРА роблю і
направляю.

ШКІРИ з кун, лисів, тхорів і инш.
куюю і виправляю.

Приймаю **Хлопців на науку**
Челядників до роботи.

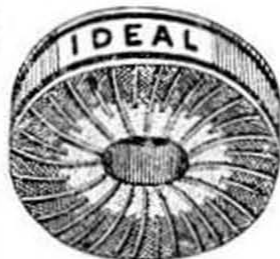
ПЕТРО КАРПЯК біло-скірник,

у Львові, вулиця Куркова ч. 11а.

Фабрики млинських машин
М. КАНАРЕК

Спільна з обмеженою поручною.

Краків, вул.
Шевська
ч. 9.
Телеф. 3024.

Варстаті:
Підгірє,
Площа
Згоди 12.

Філії і склади:

ВАРШАВА, Ясна 18, Тел. 243 80 **ЛЬВІВ**, Словацького 16
Адреса для телеграм для всіх місцевостей „ТЕХНІКУМ“.

Проектує і уряджує ГОСПОДАРСЬКІ МЛИНИ пів і ціло-автоматичні. Поодинокі доставляє всякого рода машини власного і заграничного виробу. — ШТУЧНІ КАМІННЯ з французького матеріалу „Ідеаль“, парові машини, локомотиви, ропні мотори системи Diesel і суччо-газові. — Водні турбіни системи „Francis“. — Трансмисії, паси, шовкова оригінальна швейцарська газа.

Цінники і кошториси на бажання оборотно.

